

דעת לשון

מחקרים בלשון העברית לתקופותיה

ב

לשון לציון

**'כבתה השמש בצהרי היום' - לשון מודעות
האבל על הרב עובדיה יוסף זצ"ל**

סיגלית רוזמרין

קובץ מחקרים

לכבוד ד"ר ציון עוקשי עם פרישתו לגמלאות

עורכים

סיגלית רוזמרין וישראל רוזנסון

הוצאת אפרתה

מיסודה של מכללת אפרתה - ירושלים, תשע"ו (2016)

עריכה לשונית
ד"ר סיגלית רוזמריין
חנה פורטגנג

מזכירת המערכת
שלומית זמיר

ISSN: 2412-5083

כל הזכויות שמורות להוצאת אפרתה,
מיסודה של מכללת אפרתה,

רח' בן יפונה 17

ת"ד 10263 ירושלים 9110201

טל' 02-6717744, פקס' 02-6738660

דוא"ל efrata@macam.ac.il

עיצוב והפקה: **שילה • ברכץ** בית אל
טל' 02-9973875, פקס' 02-9971022, shilo_b@netvision.net.il

תוכן העניינים

8	דבר העורכים
10	רשימת פרסומים – ציון עוקשי
13	שולמית אליצור פירושי מקרא בלשונם של פייטנים
23	אסנת בישקן מבנה ה'שואל ומשיב' במשנה לפי סדר נזיקין
35	חנוך גמליאל עוד על ההתאם בלשון המקרא
47	יהונתן וורמסר גישה פדגוגית בכתבי המדקדק ר' זלמן הענא
67	שלומית זמיר מהגוש עד הגירוש – ביטויי עגה ושינויי משמע בלשונם של המתיישבים ביהודה, שומרון, עזה ובנימין
121	אפרים חזן שירי 'עגולה' למשורר אברהם בן זמרה ממגורשי ספרד
131	מרים (לאור) כהנא שינוי המבנה התחבירי של המשפט ככלי לדרשת הפסוק בתרגום יונתן לנביאים
143	יוסף עופר טעמי המקרא וכורש המשיח
151	צופיה קרני על הקשר בין מגדר, דת ולשון
165	סיגלית רוזמריין 'כבתה השמש בצהרי היום' – לשון מודעות האבל על הרב עובדיה יוסף זצ"ל
229	ישראל רוזנסון בין מלח לאספלט – על שמותיו של ים המלח במקרא ובספרות חז"ל

רשימת המחברים המשתתפים בקובץ

החוג לספרות עברית, האוניברסיטה העברית	פרופ' שולמית אליצור
Stern College for Women of Yeshiva University	ד"ר אסנת בישקו
מכללת הרצוג	ד"ר חנוך גמליאל
מכללת אפרתה	יהונתן וורמסר
מכללת אפרתה	שלומית זמיר
פרופ' אמריטוס, אוניברסיטת בר-אילן	פרופ' אפרים חזן
מכללת אפרתה	ד"ר מרים (לאור) כהנא
אוניברסיטת בר-אילן, האקדמיה ללשון העברית	פרופ' יוסף עופר
מכללת אפרתה	צופיה קרני
מכללת אפרתה	ד"ר סיגלית רוזמריין
מכללת אפרתה	פרופ' ישראל רוזנסון

'כבתה השמש בצהרי היום' - לשון מודעות האבל על הרב עובדיה יוסף זצ"ל

סיגלית רוזמרין

מבוא

מותו של הרב עובדיה יוסף זצ"ל ב-ג' במרחשוון תשע"ד (7.10.2013) לווה בצער עמוק ובאבל גדול של כל העם - דתיים, חרדים וחילונים; אשכנזים, ספרדים ובני עדות אחרות; יהודים וגויים; פוליטיקאים ורבנים; אנשים מהארץ ומחו"ל - אָבֵל חוצה גבולות, חוצה דעות, חולש על עדות ועל דתות, ובעיקר אָבֵל שהייתה בו התחושה שכולם שותפים לו. הלווייתו של הרב יוסף הייתה מן הגדולות שנרשמו במדינה, והכאב זעק מכל פינה. אחד הביטויים של אבל זה היה בעיתונות - בכותרות הענק שזעקו על האבדה גדולה, על השבר הנורא;¹ בכתבות שפירטו את גודלו של הרב ואת פועלו, והחשוב לענייננו - במודעות האבל שגדשו את העיתונות הכתובה על מגזריה השונים.

לצורך מחקר זה נאספו עיתונים שיצאו בימים הסמוכים לפטירת הרב, ומהם נדלו מודעות האבל הרבות שהופיעו בימים ההם. מודעות אלו היו את הקורפוס של מחקרנו.

מודעות האבל, כפי שאנו מכירים אותן כיום, החלו להופיע בעיתונות היהודית הכתובה בשלהי המאה ה-19.² קדמו להן בעיתונות היהודית של מרכז אירופה ומזרחה קינות, מאמרים נקולוגיים עם דברי שבח והספדים שנמצאו בכתבי עת יהודיים בעברית אך גם בשפות אחרות ונכתבו על מנת לתת כבוד למת.³ כבר בקינות במאה ה-19 פורסמו גם פרטי מידע על הנפטר, הוזכרה תרומתו לחברה והובע צער מצד מפרסם הקינה.⁴ כשהחלו להופיע מודעות האבל בעיתונות, הן תפסו אט־אט את מקום הקינות, ההספדים ומאמרי

1. "מאות אלפים נותרו יתומים", מעריב, 8.10.2013; "עצב רב", ידיעות אחרונות, 8.10.2013; "השמש כבתה", ידיעות אחרונות, 8.10.2013 ועוד רבות.

2. רוניגר, 1993, עמ' 93, 95.

3. שם, עמ' 91. במאמר זה מציין המחבר כי משנות ה-60 המוקדמות של המאה ה-19 פרסם המבשר "מספד לגדולים חקרי לב" - קינות על דמויות מוכרות היטב שפורסמו כמאמר ראשי בעיתון.

4. רוניגר, 1993, עמ' 91-92 מביא דוגמה לחלק הראשון בקינה לזכרו של שמואל דוד לוצאטו: "אשר עלתה רוחו שמימה יום ו' עריו"כ שנה עלה הכורת על ארז בלבנון" (המבשר, 27 באוקטובר 1865); דוגמה נוספת מביא רוניגר ל'מצבת זכרון' שפורסמה בעיתון הצבי בשנת 1895 לזכר רעייתו של אליעזר בן יהודה: "עורי דבורה! אם יהודיה! / הקיצי משנתך - שפתך עבריה! / קומי התעוררי לקול לשונך הטהורה! / שפתותייך דוברות, בפינו, דבורה! / [...] אך - חיה את! בשפתך ברורה / בצרור החיים נשמתך הלא צרורה! / שמך, זכרך, כימי השמים! / אתך ננחם, בנחמת ירושלים!" (הצבי, 1895, (49), IX, עמ' 1; כתבו: רבקה ושפרה, אחיות, בנות יוסף ליאון).

השבח וההלל, ואופיין החל להתגבש וללבוש את הצורה המוכרת לנו היום. המודעות הפכו תמציתיות יותר, קצרות, מוסרות מידע דרוש בדבר פרטי הלוויה והשבעה מחד גיסא, ומשמשות אמצעי לניחום האבלים על ידי קרובים מתוך הבעת רגשות קורקטיים עד מעורבות רגשית עמוקה מאידך גיסא. המאפיין הבולט ביותר שסיגלו לעצמן מודעות האבל הוא המסגרת השחורה סביבן המקלה על זיהוין. גודל המודעה, עיצובה וסגנונה הפכו עם השנים להיות עדות למעמדו הכלכלי של מפרסם המודעה.⁵

מודעות האבל בעיתונות השתרשו בישראל וקבעו את מקומן בעיתונות היומית בכל המגזרים. כיום, בעידן התקשורת המהירה, כבר כמעט שאינן משמשות מקור מידע לקרובי הנפטר אלא בעיקר נועדו להודיע לרחוקים, שהקשר עמם התפוגג במהלך השנים, וכמובן להביע השתתפות רשמית ופומבית בצער.

מודעת האבל מאפשרת למפרסמים להציג את הידע על הנפטר לפי ראות עיניהם ולפי מה שהם מעוניינים להדגיש.⁶ כך גם ארגון סדר רשימת האבלים או השולחים תנחומים - לפי מעגלי הקרבה אל הנפטר, לפי חשיבותם במסגרת המפרסמת את המודעה, לפי מגדר⁷ וכיו"ב.⁸ רוניגר⁹ טוען כי בתחילת המאה ה-20 היו מפרסמי מודעות האבל קשורים לנפטר או לקרוביו לפי סדר יורד של הקטגוריות האלה: ארגונים קהילתיים, חברים לעבודה, עובדים ומעסיקים ואחרונים - שכנים וקרובים. מסקנת מחקרו, הבוחן את מודעות האבל בעיתונות היהודית מהמאה ה-18 ועד ימינו, היא: "בסביבה יהודית התפתחו המודעות כמנגנון תרבותי ההופך את הזירה הציבורית, כפי שהיא מגולמת על ידי העיתונות, למעין פורום קהילתי, המקרין, במונחים רגשיים, את נוכחותן של נפשות אהובות אל מעבר למוות, וכך נאבק בשכחה, שהיא נחלת חלקם בחברה".¹⁰

לדברי גביעון ואלהו, מודעת האבל משקפת את סוג הקשר שהיה לנפטר עם החברה שבה חי ואת פועלו בממד הציבורי. עד מחצית שנות ה-60 של המאה ה-20, לפי עדותן, הוצג הנפטר על פי תפקידו בתחום הציבורי ועל פי תרומתו למדינה או לקהילה: 'מראשוני

5. המסגרת השחורה והתבנית הגרפית שהתגבשה למודעות האבל משמשות אף את ההומור, ומוכר מערכונו של אפרים קישון 'יצחק הסוף איננו' המביא לידי גיחוך בצד בעיית סימני הפיסוק את הקלות שבהדפסת מודעת אבל בלא שום אחיזה במציאות (א' קישון, ספר הסאטירות הראשון, תל אביב 1989, עמ' 32).

6. גביעון ואלהו, תשס"ג, עמ' 214.

7. החוקרות שם, עמ' 218, מציגות דוגמה למודעת אבל משנת 1956 של נפטרת שרשימת המתאבלים עליה פתחה בשמות בניה, ורק אחריהם הופיע שמה של בתה, שנשא שם שונה בשל נישואיה, ואחריה הופיעו החתן וכלותיה, וכן בשמות הנכדים והנינים חזר הסדר - הבנים תחילה ואחריהם הבנות - בלי קשר לסדר הולדתם.

8. שם, עמ' 215, 218.

9. רוניגר, 1993, עמ' 98.

10. שם, עמ' 99.

המתיישבים במושבה עקרון, ‘חלוץ המסחר העברי’ ועוד. מסוף שנות ה-60 הצטמצם נוהג זה; המודעה מסכמת את עיקרי פועלו של הנפטר לפי מה שמעוניין מפרסם המודעה להציג.¹¹ משנות ה-70 החלו בארץ להבליט את פועלו של הנפטר ואת תרומתו לקהילה רק במקרה שהנפטר היה איש ציבור.¹² אישי ציבור שנפטרו זכו לכך שפועלם ותרומתם לקהילה יוזכרו ויובלטו במודעות האבל, וכך הפכו המודעות למעין מתן תגמול סמלי לאנשי הציבור.

מודעת האבל – טקסט זעיר כיחידת שיח

את המונח ‘טקסט זעיר’ טבע רפאל ניר במאמרו ‘הפתגם כטקסט זעיר’.¹³ חוקרים הגדירו יחידות שיח קטנות נוספות – הסיסמה הפוליטית,¹⁴ הכותרת¹⁵ והדבקיות.¹⁶ אנו מגדירים טקסט כיחידה לשונית שבאמצעותה מתבצעת פעולה תקשורתית בעל פה או בכתב. טקסט מוגדר כיחידת שיח אם יש בו אמצעים החלים על היחידה כולה ומגבשים אותה מראשיתה ועד סופה.¹⁷ אמצעים אלו הם היוצרים את לכידות היחידה וקובעים את גבולותיה. ביחידת שיח של טקסט זעיר גבולות הטקסט ברורים והטקסט עצמו אוטונומי.

כאמור, במאמר זה ייבחנו מודעות האבל שפורסמו בעיתונות הכללית והחרדית בימים שלאחר פטירת הרב עובדיה יוסף זצ”ל. מודעת אבל היא אוטונומית, הלכידות בה גבוהה וגבולותיה ברורים גם מבחינה גרפית.¹⁸ כל מודעה היא יחידת שיח בפני עצמה, ויש משותף מוגדר בין המודעות בכלל, בפרט כאשר כולן מיוחסות לאותו הנפטר החשוב. במחקרנו זה ניקח את המודעה הבודדת כיחידת שיח ונתאר את אופיין הלשוני של המודעות בנסיבות מיוחדות של פטירת רב גדול וחשוב בישראל. השותפות שהרגישו הכול בניחומים ואף באבל, והתרבות של כל מגזר ומגזר רשמו מספר מודעות עצום בעיתונות במספר ימים מועט, ואפילו פרסום של אותה המודעה בכמה עיתונים על ידי אותו המפרסם. אין ספק שיש כאן מצע מעניין מאוד למחקר תרבותי-סוציולוגי, אך בזה לא נדון במאמרנו.

11. גביעון ואליהו, תשס”ג, עמ’ 220-223.

12. שם, עמ’ 211.

13. ניר, תשנ”ו.

14. ניר, תשנ”ז.

15. בלוס-קולקה וניר, 1981.

16. שלזינגר ולבנת, 2001, וראו בעניין זה גם רוזמרין ורוזנסון, תשס”ט.

17. עבאדי, תשל”ח, עמ’ 25 וכן עבאדי, תשמ”ד, עמ’ 228-230.

18. מסגרת המודעה המבחינה מודעת אבל מכל מודעה אחרת וכן המבנה המיוחד למודעות אלו – הבלטת שם הנפטר, שמות האבלים וכיו”ב.

אנו נתחקה אחר המאפיינים הלשוניים במודעות הנדונות וננסה לתאר אותם בכלים לשוניים-סגנוניים.

העיתונים שלוקטו מהם המודעות הם: ידיעות אחרונות, מעריב, הארץ, יתד נאמן, מקור ראשון, בשבע, אקטואלי, יום ליום והמודיע¹⁹ - ממחרת פטירת הרב ועד השבת של השבוע ההוא. אין ספק כי מעמד העיתונים עצמם ועורכיהם משפיעים על אופי העיתון, אך ראינו כי גם כאן חצו מפרסמי המודעות את גבולות המגזר והפוליטיקה, והמודעות פורסמו במבחר עיתונים. עם זאת כל עיתון שמר על אופיו - ועובדה זו ניכרת במספר הידיעות והכתבות בנושא וגם במספר מודעות האבל.²⁰ משפע המודעות העצום שפורסמו בעיתונים בררנו 42 בבחינת הפרט שיצא ללמד על הכלל. התחשבנו בעובדה שמודעות רבות פורסמו בעיתונים מספר בדיוק באותה הלשון - אם כי לעתים בגודל אחר, ועל כן בחרנו מודעה אחת מכל סדרת מודעות כזו. בחרנו את המיוחדות והמעניינות, אך גם כאלה שנראו לנו אבטיפוס של מודעות מספר. לפי הטבלה שבנספח, המפרטת את מקורות המודעות, נראה כי הרוב נלקחו מעיתונים חרדיים דווקא, אך לא כך הדבר - לקחנו מעיתונים אלו מודעות שפורסמו גם בעיתונים האחרים.

מודעות האבל שנבחרו, על מאפייניהן ועל תוכנן, הוזנו בשתי טבלאות המובאות בנספח למאמר זה. טבלה מס' 1 מציגה מעין תעודת זהות של כל מודעה: מספר המודעה (לצורך הפניה אליה), העיתון שפורסמה בו, שמות המנחמים (פרטי, ארגון, מוסד וכיו"ב) ותאריך פרסומה. טבלה מס' 2 מציגה את תוכן המודעה הממויך לפי: מספר המודעה, הפתיח (בדרך כלל פסוק או הבעת השתתפות בצער), הטקסט במודעה והכינויים שהרב מכונה בהם. מאמרנו יבחן את הקטגוריות המוצגות בטבלה מס' 2 על פי הקריטריונים שיוצגו להלן.

מבנה המודעות

המודעה בנויה מפתיח (פסוק או הבעת השתתפות בצער), אחריו שם הנפטר עם תאריך באותיות גדולות ומודגשות, לעתים יהיה טקסט שתוכנו ניחומים, ולבסוף - חתימה ורשימת המנחמים. בדרך כלל, אם המודעה היא מטעם ארגון או מוסד יהיה סמליל המוסד בראש המודעה, באמצעה או בצדה.

בסקירה זו, המתמקדת במודעות האבל שפורסמו לאחר מותו של הרב עובדיה יוסף, לא נדון בציון פרטים מידעיים על מקום הלוויה, השעה או המקום שבו יושבים

19. בחרנו קשת רחבה של עיתונים המייצגת את האוכלוסייה: עיתונים נפוצים שנטייתם חילונית (הארץ, מעריב וידיעות אחרונות), דתית (מקור ראשון ובשבע) וחרדית (יתד נאמן, המודיע ויום ליום).

20. עיתון הארץ למשל היה מאופק מאוד - למחרת פטירת הרב, בזמן שכל העיתונות הייתה גדושה בידיעות, בתמונות ובכתבות, הוא ייחד לנושא זה שניים-שלושה עמודים בעמודי החדשות ותו לא, וכן מודעת אבל אחת.

המתאבלים שבעה, שכן המודעות הנבדקות פורסמו כולן לאחר קבורתו. נדון בפתיח, בתארים הנלווים לשם הרב, בתוכן הטקסט המהווה את גוף המודעה, בחתימת המודעה ובמאפיינים נוספים.

הפסוקים והצירופים בפתיחי המודעות ומקורותיהם

הפתיח של מודעת האבל זועק את הזעקה הראשונה, את זעקת הפתיחה למודעה, ויש פסוקים וצירופים שכיחים ומוכרים המופיעים תדיר במודעות האבל בכלל, כמו ‘ברוך דיין האמת’, ‘נפלה עטרת ראשנו’ ועוד. על אלו נוספו במודעות האבל שבדקנו פתיחים עמוסים וגדושים בפסוקים, בחלקי פסוקים ואף במגוון שילובים שלהם. להלן יוצגו הפסוקים, חלקי הפסוקים והצירופים שמצאנו במחקרנו זה בפתיח לפי מקורותיהם – מהתנ”ך, מהמשנה ומהתלמוד, מקינות תשעה באב ומצירופי מקורות. נציין כי חלק מן הפסוקים מופיעים גם בטקסט המהווה את תוכן המודעה או את חתימתה, ובכך נעסוק בפרקים האחרים במאמר זה.

א. פסוקים וצירופים שמקורם בתנ”ך

נפלה עטרת ראשנו

מקור הפסוק המופיע בכמה מודעות כפתיח הוא בפסוק: “נִפְלָה עֲטֶרֶת רָאשֵׁנוּ אוֹי נָא לָנוּ כִּי חָטָאנוּ” (איכה ה, טז). העטרת היא תכשיט, אביזר יקר המוסיף הדר. השימוש בחלק פסוק זה שכיח במודעות האבל, והוא מופיע כשהנפטר הוא ראש משפחה, אדם העומד בראש מוסד וכיו”ב. פסוק זה מופיע בפתיח בשלוש מודעות (המודיע 19, יום ליום 1, יום ליום 2).

כוס תנחומים

מקור הצירוף בפסוק: “וְלֹא יִפְרְסוּ לָהֶם עַל אֲבָל לְנַחֲמוֹ עַל מֵת וְלֹא יִשְׁקוּ אוֹתָם כּוֹס תְּנַחֲמוֹמִים עַל אֲבָיו וְעַל אִמּוֹ” (ירמיה טז, ז).²¹ על פי פירוש דעת מקרא, כוס תנחומים היא כוס יין או כוס שכר שנהגו להשקות את האבלים כדי לחזק את נפשם ולנחמם בימי אבלם.²² בשימוש בצירוף זה מבקש המוען להגיש לאבלים כוס תנחומים מטפורית על מנת לחזק את נפשם. ביטוי זה מופיע פעם אחת בפתיח של מודעה ידיעות 2.

21. על פי מילון אריאל (סיון ופרוכטמן, תשס”ז, עמ’ 478) ‘כוס תנחומים’ בעברית החדשה היא “מנהג ולפיו יש להשקות את האבלים יין כדי להשכיח מהם את צערם”.

22. הדעת מקרא למד מן הפסוק “תִּתְּנוּ שִׁכָּר לְאוֹבֵד וַיֵּין לְמָרִי נִפְשׁ” (משלי לא, ו) על מילוי כוס התנחומים ביין.

הצבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גיבורים ויאבדו כלי מלחמה

במודעת האבל שפרסמה, נקטה הרבנות הראשית לישראל את הדרך המקובלת לפתיח והשתמשה בפסוק "הצבי ישראל..." (מעריב 1). מקור הפסוק בשמואל ב א, יט - בקינת דוד על יונתן. השימוש בפסוק זה על דרך הרימוז מנצל את המעבר שעושה הקורא את הפסוק לסיטואציה הכואבת והקשה במקום שבו נאמר במקור, בקינה הקשה, ובכך בעצם מושלם המסר הרצוי של אבדה קשה מאוד וקינת אוהב על חבר טוב.

גלה כבוד מישראל

חלק פסוק זה מופיע בשלוש מן המודעות: המודיע 2, המודיע 15 ויום ליום 1. מקורו בשמואל א ד, כא: "וַתִּקְרָא לְנָעַר אֵיכְבוֹד לֵאמֹר גָּלָה כְּבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל אֶל הַלֵּקֶחַ אַרְוֹן הָאֱלֹהִים וְאֶל תַּמִּיָּה וְאִישָׁהּ" - אשת פנחס העומדת ללדת מקבלת עם חמיה את הבשורה על הילקח ארון האלוקים בידי פלשתים. היא קוראת לבנה איכבוד בשל הכבוד שגלה מישראל עם הילקח הארון ובשל אבדן חמיה ובעלה. השימוש בחלק פסוק זה, יש בו משום האנלוגיה של הרב הגדול שנפטר לארון שנילקח - אסון ושבר, קדושה שנפגעה.

שר וגדול נפל בישראל

פסוק זה נמצא במודעות המודיע 3 (הסתדרות אגודת ישראל העולמית, הועד הפועל), יום ליום 9 (חברת טמבור) ובשתי מודעות נוספות שאינן מופיעות בטבלה שבנספח והמנחמים הם חברת 'סנו' וחברת 'מטרנה'.

הפסוק מופיע בשמואל ב ג, לח: "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ... הֲלוֹא תִדְעוּ כִּי שָׂר וְגָדוֹל נָפַל הַיּוֹם הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל" - דברי דוד המלך לעם לאחר מות אבנר בן נר. פסוק זה מרמז לאבנר שהיה גיבור, ועם היוודע דבר מותו רפו ידי כל העם. כך גם עם מות הרב מרגישים רפיון; שר גדול נפל.

בת ציון הורידי כנחל דמעה

הפסוק מתוך איכה ב, יח: "חֹמֶת פֶּת צִיּוֹן הוֹרִידִי כְּנַחַל דְּמָעָה... אֶל תִּדֹם פֶּת עֵינֶיךָ". מופיע במודעה המודיע 5 וביום ליום 5.

אוי לנו כי שודדנו

מופיע ביום ליום 3 (מוסדות ישיבת כסא רחמים ספרדית). מקורו בירמיהו ד, יג: "הִנֵּה כַּעֲנָנִים יַעֲלֶה וְכַסּוּפָה מִרְקָבוֹתָיו קָלוּ מִנְּשָׁרִים סוּסָיו אוֹי לָנוּ כִּי שָׂדְדָנוּ". פסוק שאיננו שכיח במודעות אבל.

שבת משוש לבנו

מופיע ביתד 5. מקורו באיכה ה, טו: "שִׁבְתָּ מְשׁוֹשׁ לְבָנוּ נִהַפְּךָ לְאֶבֶל מַחֲלָנוּ".

ב. פסוקים וצירופים שמקורם בתלמוד ובמשנה

כבה נר המערבי

משפט זה מופיע בפתח בשלוש מודעות מתוך המודעות שנבדקו – המודיע 14 (מודיעין עילית), המודיע 16 (איגוד הקהילות היהודיות במדינות חבר העמים), יתד 4 (ארגון טהרת הבית להרחבת גבולות הטהרה בארץ ישראל בנשיאות הרב הגאון הרב בן ציון מוצפי). הצירוף ‘הנר המערבי’ מופיע אצל הפרשנים בקשר לנר התמיד שבפסוק: “וְאֵתָהּ תִּצְנֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כְּתִית לְמָאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד” (שמות כז, כ). במסכת שבת נאמר: “עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות? אמר רב זו נר מערבי שנותן בה שמן כמידת חברותיה, וממנה היה מדליק ובה היה מסיים” (שבת כב ע”ב). רש”י בפירושו שם מסביר את הביטוי ‘נר מערבי’: “למאן דאמר במנחות מזרח ומערב מונחים סדר הקנים – קרי מערבי נר שני שבצד החיצון שהוא במזרח [...] על שם שהיה פיו כלפי מערב וכל שאר הנרות כלפי האמצעית”²³. הרמב”ן, בניגוד לרש”י ולאבן עזרא, סבור כי יש להבחין בין כל נרות המנורה ובין ה‘נר המערבי’, שהנר המערבי דולק כל הזמן. כך גם הריטב”א: “שאר הנרות לא היה מספיק שמנם אלא עד הבוקר, אבל נר מערבי היה דולק כל הלילה וכל היום עד בין הערביים בדרך נס, בשעה שהיו ישראל עושים רצונו של מקום...”. (חידושי הריטב”א שבת כב ע”ב). על פי הגמרא, נס זה פסק עם מותו של שמעון הצדיק: “ארבעים שנה ששימש שמעון הצדיק היה [...] נר מערבי דולק, מכאן ואילך פעמים דולק פעמים כבה” (יומא לט ע”א).

נר המערבי מיוחד ויש לו סגולות מיוחדות, לפי כל הפרשנים – אם הוא דלק תמיד, אם הוא דלק כל הלילה בדרך נס בשעה שישראל היו עושים רצונו של מקום – כך גם מיוחסת עמידותו האיתנה לתקופת חייו של שמעון הצדיק שנשתבשה לאחר מותו. כך או כך, ‘כבה נר מערבי’ הוא ביטוי קשה מאוד שבצד הצער מבטא שינוי קיצוני במצב הרוחני-דתי הקשור במנהיגים ורומז לשכינה שנתמעטה, לנר התמיד שכבה או לנר שבעירתו הייתה דרך נס, ובפטירת הרב הנס חדל.

נצחו אראלים את המצוקים

משפט זה מופיע במספר מודעות כפתיח:²⁴ המודיע 1, יום ליום 1,²⁵ יום ליום 6 ויום ליום 8. מקורו בכתובות קד ע”א: “פתח ואמר: אראלים ומצוקים אחזו בארון הקודש, נצחו

23. על פי קליין, תשע”ד.

24. במודעות אחרות מופיע המשפט בטקסט המהווה את תוכן המודעה.

25. במודעה זו מופיע המשפט בפתח בתוך רצף משפטים ופסוקים נוספים.

אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש", ופירושו: ניצחו המלאכים את הצדיקים, ניצחו המקטרגים את המסנגרים.²⁶

ברוך דיין האמת

מקורו של הפסוק במסכת ברכות ט, ב: "ר' יהודה אומר: הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול, בזמן שרואה אותו לפרקים. על הגשמים ועל הבשורות הטובות אומר ברוך הטוב והמטיב, ועל שמועות רעות אומר: ברוך דין האמת". פסוק זה אכן נאמר למשמע בשורות רעות, ואך טבעי שישמש במודעות אבל לצד פסוקים ואמרות נוספים. מופיע במודעה המודיע 3 לצד פסוקים נוספים.

אוי לה לספינה שאבד קברניטה

מקורו של פסוק זה בגמרא: "אותו היום שנפטר אברהם אבינו מן העולם עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו אוי לו לעולם שאבד מנהיגו ואוי לה לספינה שאבד קברניטה" (בבא בתרא צא ע"א-ע"ב). בדימוי הרב לקברניט מייחסים לו תכונות של מנהיג השולט בהכוונת נוסעי הספינה התלויים בכישוריו, בכושר התמצאותו בשטח ובהובלתם ליעד בבטחה.

אוי מי יתן לנו תמורתו

מופיע ביתד 2. כנראה מבוסס על הגמרא במסכת יומא (לח ע"ב) בסוגיה הדנה בענייני צדיקים ורשעים: "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו [קידושין עב ע"ב] שנאמר 'וזרח השמש ובא השמש'²⁷ עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי".

צירופים שמקורם בקינות תשעה באב

זאת בזכרי אזעק במרה, חמדת ישראל כלי הקודש ועזרה מתוך קינות לתשעה באב, נוסח אשכנז. מופיע במודעה המודיע 4 (ארגון פעילי יד לאחים).

תורה תורה חגרי שק והתפלשי באפרים

מתוך קינות לתשעה באב. מופיע בהמודיע 11 ובחלקו ביום ליום 1 (בצירוף פסוקים נוספים).

26. ארבל, תש"ע, עמ' 406.

27. ואולי מכאן גם הביטוי 'כבתה השמש'.

ציון במר תבכה וירושלים תתן קולה

מתוך תפילת נחם לתשעה באב. מופיע ביתד 2.

צירופי פסוקים ממקורות שונים

נגדע הארז בלבנון²⁸

(חלק מן הפתיח של המודיע 15. ההמשך - “גלה כבוד מישראל”, וכן יום ליום 3).

עץ הארז הוא סמל לחוזק הצדיק ולעמידותו: “צִדִּיק כְּתֹמֵר יִפְרָח, כְּאֶרֶז בְּלִבְנוֹן יִשְׁגֶּה” (תהלים צב, יג). הארז מוזכר בתנ”ך, בגמרא, במדרש ובהלכה בשל תכונותיו הטובות (חוסן וגובה) כמו גם הבעייתיות (ריקבון וכד’).²⁹ בספרות ימי הביניים היה ‘ארז הלבנון’ כינוי לאדם גדול ונכבד - “ארזי הלבנון אדירי התורה” כתוב בלשון הפיוט. התלמוד הבבלי ממליץ: “לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז” (תענית כ ע”ב). קשה כארז - תקיף בדעתו. הארז סימל את הגדול שבצמחים לעומת האזוב - הקטן שבהם: “מִן הָאֶרֶז אֲשֶׁר בְּלִבְנוֹן וְעַד הָאֲזֹוב אֲשֶׁר יֵצֵא בְּקִיר” (מלכים א ה, יג).³⁰

אם כן, האדם כמו העץ צומח ואף נגדע. במשפט ‘נגדע הארז בלבנון’ מדובר בעץ חזק, משובח, מלא הוד ותפארה - הארז בלבנון - והוא נגדע. ומיד אחר כך הפתיח ממשיך: “גלה כבוד מישראל” - הארז בלבנון נגדע, ומשום כך גלה כבוד מישראל.³¹

כבה המאור הגדול

הפתיח במודעה של מכבי שירותי בריאות (המודיע 18) הוא ‘כבה המאור הגדול’. את הצירוף ‘המאור הגדול’ ככינוי לשמש אנו מכירים מספר בראשית בסיפור בריאת העולם. הצירוף קיבל משמעות מטפורית ומשתמשים בו כתואר לחכם גדול מאוד. ספר ששמו ‘המאור הגדול’ ובו סיפורים על הרב עובדיה יוסף לילדים יצא על ידי הרב אברהם אוחיון; הרב מיכאל לייטמן הוציא ספר שנקרא ‘שני המאורות הגדולים’ על הרב קוק ובעל הסולם

28. אנו מכירים את שירו של נתן זך ‘עץ השדה’ ובו כתב: “כי האדם עץ השדה / כמו האדם גם העץ צומח / כמו העץ האדם נגדע”. נראה כי זך קיבל את ההשראה מן הפסוק: “כִּי תִצּוֹר אֶל עֵיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיָּהּ לְתַפְשָׁהּ, לֹא תִשְׁחִית אֶת עֵצָהּ לְנִדַּח עָלֶיהָ גֶרְזֵן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל וְאִתּוֹ לֹא תִכְרֹת. כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לְבָא מִפְּנִיךָ בְּמִצּוֹר” (דברים כ, יט) (על פי אתר האקדמיה ללשון: <http://hebrew-academy.org.il/2011/09/13>, [הורד בתאריך 18.12.2014]).

29. וראו מאמרו של רוזנסון, תשמ”ג, המציג את הארז במקורות ועוסק בשאלת זיהוי הארז, ואם ארז הלבנון הוא אכן העץ החסון והחזק.

30. על פי אתר האקדמיה ללשון, שם.

31. כאמור, זהו פסוק משמואל שנאמר כי גלה כבוד מישראל בשל הילקח ארון האלוקים.

(הרב יהודה לייב הלוי אשלג);³² אתר במרשתת של סיפורים לילדים, שאלות תשובות ועוד נקרא בשם 'אשת המאור הגדול' ועוד.³³

הצירוף מקובל אפוא כתואר לרב עובדיה יוסף כמו גם לרבנים אחרים גדולי הדור. מובן שבשימוש בו במשפט 'כבה המאור הגדול' יש מן הצער על החשכה המטפורית ששרוים בה בעקבות פטירת הרב ובעיקר על הדרך שהתווה, וכמובן על שאבד מורה הלכה ופוסק שהאיר את הדרך ואת סביבתו כמו המאור הגדול.

אוי לה לספינה שאבד קברניטה - יתומים היינו ואין אב

בפתיח של המודעה בהמודיע 19 מצורפים כמה פסוקים ואמרות יחדיו: "אוי לה לספינה שאבד קברניטה - נפלה עטרת ראשנו - יתומים היינו ואין אב". החלק הראשון של הפתיח מקורו כאמור בגמרא,³⁴ החלקים השני והשלישי - מקורם כאמור בתנ"ך. כל אחד מן הפסוקים הללו בעל עצמה רבה, על אחת כמה וכמה צירוף שלושתם ברצף בפתיח המודעה.

צירופים בלי מקור מיוחד

שקעה / חשכה השמש בצהריים³⁵

שקעה השמש בצהריים - מופיע בשתיים מהמודעות שבדקנו: המודיע 8 ויום ליום 7 (במודעה זו בהמשך הפתיח: 'כבה המאור הגדול'), חשכה השמש בצהריים - מופיע בהמודיע 20. המשמעות³⁶ - כפשוטו - בצהריים, כשאמור להיות אור המופק מהשמש, נהיה חושך, אין מי שיאיר.³⁷

אבא איננו !

במודעה יום ליום 11 (המכללה החרדית ירושלים) מופיע פתיח מפתיע זה. אולי יש בו רמז מסוים ל'טאטע', אך בוודאי יש כאן ביטוי המבטא קרבה. כפי שראינו, בחלק מהמודעות הפתיח מסתפק בפסוק או בחלק פסוק אחד ובאחרים אנו

32. מ' לייטמן, תשס"ו.

33. וראו גם 'שקעה השמש בצהריים' או 'חשכה השמש בצהריים' להלן.

34. ראו לעיל - 'אוי לה לספינה שאבד קברניטה'.

35. אולי יש קשר לעובדה שפטירת הרב הייתה בצהריים (תורה לשלומית זמיר על הצעתה זו ועל הערותיה המועילות למאמר).

36. וראו לעיל - 'מי יתן לנו תמורתו'.

37. וראו לעיל גם 'כבה המאור הגדול'.

מוצאים שילובי פסוקים ומשפטים. הפתיח זועק את זעקת המנחמים, נותן לה כותרת ומאפשר בעזרת רימוזים, מטפורות ושימוש בחלקי פסוקים ליצור מסר כואב, משתתף, אָבֵל ומתייסר מגודל האסון – שגם הוא מבוטא בפתיח.

מעניין לציין כי זוהו 19 פסוקים שונים שהופיעו בפתיח בכל 42 המודעות שנבדקו. השכיחות הגבוהה ביותר הייתה של שלוש או ארבע פעמים בפסוקים האלה: ארבע פעמים – “נצחו אראלים את המצוקים”,³⁸ “שר וגדול נפל בישראל”; שלוש פעמים – “נפלה עטרת ראשנו”, “גלה כבוד מישראל”, “כבה נר המערבי”, “תורה תורה חגרי שק”. כל שאר הפסוקים שנמנו לעיל הופיעו פעם או פעמיים.

תוכן המודעה

ייחודן של המודעות שאנו עוסקים בהן הוא במטרתן הברורה לזעוק את זעקת האבדן ולשלוח תנחומים. מוכן שבתוכן המודעה מצורפים לשמו של הרב עובדיה תארו שצבר במשך השנים, מצוינת פטירתו, מוזכר פועלו, מוסף ציון זכרו לברכה, ובדרך כלל המודעה נחתמת בברכת נחמה או בציון שמות המנחמים (או בשניהם גם יחד). בסעיף זה נבחן את תוכן המודעה על פי הקריטריונים הללו.

הכינויים המצטרפים לשמו של הרב

הכינויים המצטרפים לשמו של הרב במודעות מתחלקים לכמה סוגים: תוארי רבנות (הרב, רבי, מרן, הראשון לציון וכיו”ב); תפקידים שמילא (למשל פוסק הלכה, נשיא מועצת חכמי התורה); תארים המתארים את גדולתו בתורה ומעצימים אותה (פאר הדור והדרו, עמוד ההוראה, סיני ועוקר הרים ועוד); תיאורי תכונותיו והערכה כלפי פועלו (מגדולי וענקי מרביצי התורה, ממנהיגיה וקברניטיה הנערצים של היהדות הנאמנה, מרים קרנה ומחזיר עטרת תפארתה של יהדות ספרד ועוד). בפרק זה נציג את הכינויים לפי הקריטריונים שהזכרנו ונתחקה אחר גלגוליהם של כינויים נבחרים.

א. תוארי רבנות

הראשון לציון

‘הראשון לציון’ כידוע הוא תוארו של הרב הראשי הספרדי בישראל, השאול מן הפסוק “רֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִנֵּה הָנָם וְלִירוּשָׁלַם מְבֹשֵׁר אֶתֶּן” (ישעיהו מא, כז).³⁹ הרב עובדיה יוסף

38. בחתימת המודעה הופיע פסוק זה עוד פעמיים.

39. פסוק הנאמר גם בהבדלה של מוצאי שבת לפי מנהג עדות המזרח.

כיהן כרב הראשי הספרדי בארץ, הראשון לציון, כעשר שנים - משנת תשל"ג ועד לשנת תשמ"ג, אף על פי שעוד קודם לכן כינוהו כך רבני העדה הספרדית באופן לא־רשמי.⁴⁰ החל משנת תשמ"ג נשאר התואר 'הראשון לציון' תוארו של הרב, אף על פי שסיים את כהונתו.⁴¹

הביטוי 'הראשון לציון' כאחד התארים המצטרפים לשם הרב מופיע במודעות רבות. ברובן הוא מופיע בפני עצמו, בלי 'הרב הראשי הספרדי לישראל' [לשעבר]. בחלק קטן מהמודעות מופיע הביטוי בכפילות מסוימת עם תוספת זו. למשל: "אבלים על פטירתו של הראשון לציון, הרב הראשי הספרדי לישראל לשעבר" - מודעה שפורסמה על ידי קרן היסוד - המגבית המאוחדת לישראל, מנהיגיה ופעיליה ברחבי העולם (ידיעות 1); "הראשון לציון, הרב הראשי לישראל, מנהיג היהדות הספרדית בארץ ובגולה" - מודעה שפורסמה על ידי איגוד הקהילות היהודיות במדינות חבר העמים (המודיע 16); "הרב הראשי והראשון לציון" - מודעה שפורסמה על ידי הרבנות הראשית לרוסיה (המודיע 15); "הרב הראשי הספרדי לשעבר" - מודעה רשמית שפורסמה על ידי ראש הממשלה, ממשלת ישראל (יתד 8).

בזהירות אנסה להעלות השערה הקשורה בידע תרבותי־דתי (אולי מגזרי). במודעות שפרסמו ארגונים ומוסדות דתיים או חרדיים והוזכר הביטוי 'הראשון לציון', הוא הוזכר לבד, בלי התוספת 'הרב הראשי הספרדי'. בדוגמאות שהוצגו לעיל נמצאת התוספת, והמפרסמים או מהגולה או שאינם נמנים עם המגזר הדתי או החרדי. ייתכן כי הם התייחסו לביטוי 'הראשון לציון' כביטוי של כבוד בלבד, ועל כן מצאו לנכון להוסיף גם את התפקיד (בל נשכח כי התואר הרשמי התקבל בשל מינויו לרב הספרדי הראשי). לעומת זאת המפרסמים הדתיים, היודעים את המשמעות המיוחדת של הביטוי 'הראשון לציון', לא הוסיפו את התוספת האמורה שכן, כפי הנראה לגבי דידם זוהי כפילות מיותרת.

40. לאו, תש"ע, עמ' 87.

41. בדרך כלל הרבנים הראשיים לישראל נתמנו עד לפטירתם. משנת תשל"ג ועד תשמ"ג כיהנו בתפקיד הרב שלמה גורן והרב עובדיה יוסף. בשל ענייני פוליטיקה בין רבנים וכן בשל ההתנגדות לחידושים של הרב גורן, הוחלט שכהונת הרבנים הראשיים תימשך רק עשר שנים (בפעם הראשונה!), לכן מונה 'ראשון לציון' חדש (הרב מרדכי אליהו - תשמ"ג-תשנ"ג), אך הרב עובדיה המשיך להתהדר בכינוי זה (אולי תלמידיו ומעריציו המשיכו להשתמש בכינוי). דבר זה לא היה לפני כן, כי הרבנים הראשיים כיהנו בתפקיד עד מותם ולא ירדו מכהונתם. נציין כי בחלק מן המודעות מוסב התואר 'הראשון לציון' גם לבנו של הרב עובדיה יוסף, הרב יצחק יוסף, המכהן בתפקיד הראשון לציון. על פי ויקיפדיה: http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%94%D7%A8%D7%90%D7%A9%D7%95%D7%9F_%D7%9C%D7%A6%D7%99%D7%95%D7%9F (תאריך הורדה: 14.12.2014).

מרן

מי שנשא בתואר ‘מרן’ היה רבי יוסף קארו, שפסיקותיו היו נר לרגליו של הרב עובדיה יוסף. 430 שנה לאחר מרן רבי יוסף קארו נוצר, לפי הרב בני לאו,⁴² מרן חדש, הלוא הוא מרן הרב עובדיה יוסף.

אריאל מזהה את מקורו של התואר במילה הארמית מָרָא, ומשמעה ‘אדוננו’.⁴³ לפי אריאל, יש שפירשו את התואר ‘מרן’ כנוטריקון של הצירוף ‘מורנו ורבנו’; אחרים ראו בתואר זה רמז למילים ‘ממאתיים רבנים נסמך’,⁴⁴ אך המשמעות המקורית של ‘מרן’ היא כאמור ‘אדוננו’.⁴⁵

נציין כי השימוש בתואר מרן נצפה ב-39 (!) מתוך 42 המודעות שנבדקו.

רב/הרב/רבי/רבינו

ההגדרה המילונית מבחינה בין רב לרבי. רב - גדול בתורה; ראש עדה יהודית בחיי הדת, מוסמך לפסוק הלכה. רבי - תואר כבוד לחכם בתורה מימי המשנה ואילך.⁴⁶ כלומר על פי המילון, ‘רב’ הוא המקצוע, כל אחד יכול ללמוד ולהיות רב, ואילו ‘רבי’ הוא תואר כבוד הניתן לאדם כהערכה על חכמתו ועל גדלותו בתורה.⁴⁷ במודעות מופיעה המילה ‘רב’ מיוזעת - הרב (לעתים בתוך צירוף ‘הרב הגאון’ או בצירוף ‘רב רבנן’) - ובכך יש מהעצמת התואר.

כן מופיע גם התואר ‘רבינו/רבנו’ - רבינו מופיע ב-18 מודעות ואילו רבנו - ב-7. אף על פי שהכתיב שונה הרי שהכוונה היא לאותה המילה - רבנו, וגם כאן יש בהוספת כינוי השייכות משהו אישי ואינטימי יותר, אבל שלנו, של כלנו.

לא נמצא כל מכנה משותף לשימוש בכל אחד מן התארים הללו; הם משמשים בערבוביה את המנחמים השונים.⁴⁸

במודעות מופיע התואר ‘רבי’ 23 פעמים (ומתוכן 15 פעמים בצירוף ‘מרן רבי’), והתואר ‘הרב’ - 13 פעמים.

42. לאו, תש”ע, עמ’ 150, וראו שם בהרחבה.

43. אריאל, 2013.

44. בעקבות דברי החיד”א על רבי יוסף קארו: “...הסכימו קרוב למאתים רבנים בדורו [...] כי כל שיעשה כפסק מרן הנה הוא עושה כמאתים רבנים” (שם הגדולים, חלק ב, הערך ‘בית יוסף’, על פי אריאל, 2013, וראו שם).

45. ומשום כך אין לומר ‘המרן’, שכן יש בכך יידוע מיותר, וכאילו שנאמר ‘האדוננו’.

46. על פי מילון ההווה (בהט ומישור, תשנ”ה).

47. ואולי אפשר לראות בסיומת יָי גם משהו אישי, כמו בכינוי השייכות המצטרף לשמות.

48. וראו את טבלה מס’ 3 בנספח 3 למאמר.

ב. אזכור פועלו של הרב עובדיה יוסף

החזיר עטרה ליושנה

מקור הביטוי 'החזיר עטרה ליושנה' הוא במסכת יומא (סט ע"ב): "דאמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה? שהחזירו עטרה ליושנה";⁴⁹ משמעות הביטוי היא: "החזיר דבר לקדמותו המפוארת, חידש ימיו כקדם".⁵⁰ בפתח ספרו על מרן מציע הרב לאו פיצוח לקוד המתבטא בביטוי 'להחזיר עטרה ליושנה'. לטענתו, הצופן לפיצוח מגמת פניו של הרב יוסף טמון בביטוי זה, והוא מציב שלוש שאלות בדרך לפיצוח הקוד: מהו הכתר, מיהם נתיניו ומהי הדרך להחזרה.⁵¹ מאחר שהביטוי הנדון מתקשר בשיח הישראלי לתנועת ש"ס, הרי שברובד הזה כיום משמעותו קשורה בקריאה חברתית-תרבותית להחזרת הגאווה לבני עדות המזרח.⁵² ברובד ההלכתי טוען לאו כי העטרה לידיו של הרב עובדיה יוסף היא המלכת רבי יוסף קארו כ'מרא דאתרא' בארץ ישראל, והמשמעות היא שמורשתו של קארו צריכה להתקבל כסמכות מחייבת ובלא עוררין. באשר לנמעני הקריאה אומר הרב לאו כי מדובר בספרדים, ולא ככולם (אשכנזים וספרדים).⁵³ לאו רואה את האופן שבו פעל הרב יוסף להחזרת עטרה ליושנה כעמידה בשתי חזיתות: האחת היא איחוד כל הספרדים סביב מסורת הפסיקה של ר' יוסף קארו, והאחרת - מול הרבנות האשכנזית והממסד הדתי, שניסו לעצב עמדה אחידה דווקא אך לפי המסורת האשכנזית. במודעות הרבות אחד הביטויים השכיחים שנאמרו על הרב יוסף הוא 'להחזיר עטרה ליושנה', למשל: במודעה שפרסמה הרבנות הראשית לישראל נמצא "החזיר עטרה ליושנה, תפארת יהדות ספרד" (מעריב 1); "ראש וראשון למחזירי עטרה ליושנה ומשיבי

49. במסכת יומא (סט ע"ב) אגב דיון בשאלה 'מהו גדול?' בקשר לפסוק: "וַיִּבְכְּ עֲזָרָא אֶת ה' הָאֱלֹקִים הַגָּדוֹל" (נחמיה ח, ו) מתרחב הדיון ומגיע לנאמר לעיל: "למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה". ומסבירה הגמרא כי מדובר בתפילת משה שאמר "הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא" (דברים י, יז); בא ירמיהו והוריד את התואר 'נורא', משום שנכרים משברים את ההיכל ואמר בתפילתו: "הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר ה' צִבְאוֹת שְׁמוֹ" (ירמיהו לב, יח); בא דניאל ואמר: "נכרים משתעבדים בבניין - איה גבורותיו?" והוריד בתפילתו את התואר 'גיבור': "וְאֶתְפַּלֵּל לָהּ... אֲנִי ה' הָאֵל הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא, שְׁמִר הַבְּרִית..." (דניאל ט, ד); באו אנשי כנסת הגדולה ואמרו: "אדרבה זו היא גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו - שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכלה להתקיים בין האומות?" - ולכן ראוי הוא שייקרא 'גיבור' וראוי הוא שייקרא 'נורא'. ואנשי כנסת הגדולה החזירו עטרה ליושנה - חידשו את תפילתו של משה, "האל הגדול הגיבור והנורא".

50. ארבל, תש"ע, עמ' 188.

51. לאו, תש"ע, עמ' 14-17.

52. על פי לאו, תש"ע, עמ' 14, בעקבות זוהר, תשס"א, עמ' 312-315.

53. לאו, תש"ע, עמ' 14-15. ובכך הוא חולק על הרב רצון ערוסי, הטוען כי מגמת הרב עובדיה יוסף הייתה להחיל את מורשת הרב קארו על כולם (ערוסי, תשמ"ז, עמ' 218).

תפארתה של יהדות המזרח” – מודעה שפורסמה על ידי עיריית בית שמש, לשכת הדובר (המודיע 8); “משיב”⁵⁴ עטרה ליושנה, מחדש ויוצר”, קופ”ח מאוחדת (המודיע 17); “אשר החזיר עטרה ליושנה, וזקף את קומת יהדות ספרד המעטירה, רבן של כל בני הגולה”⁵⁵ – המודעה פורסמה על ידי אגף הרווחה בהסתדרות, סיעת ש”ס בהסתדרות (יום ליום 7) ועוד.

מחברם של עשרות ספרי הלכה

יצירתו הספרותית הראשונה של הרב יוסף, לפי לאו, היא הערות שכתב כשהיה בן תשע בשולי הספר ‘ראשית חכמה’ לרב אליהו וידאש.⁵⁶ לאחר מכן הוציא מחברות, קונטרסים ושו”תים, אך הרב עצמו ראה את הכרך הראשון של ‘ביע אומר’ כספרו הראשון. לספרו זה קיבל תגובות מרשימות מאוד מרבנים אשכנזים וספרדים מהארץ ומחו”ל, ומאז החל לתפוס את מקומו כבקיא וכפוסק גדול ואחר כך כמנהיג.⁵⁷ עובדת היותו מחבר ספרים מוזכרת במודעות: “מחברם של עשרות ספרים” (המודיע 17); “אשר האיר מתורתו והאציל מחוכמתו בספריו המרובים ‘ביע אומר’, ‘חזון עובדיה’” (המודיע 6) ועוד במקומות רבים.

אכן, הרב עובדיה יוסף הוא מחברם של ספרים רבים; עשרות ספרים העוסקים בהלכה ובמגוון סוגיות הקשורות בה, וגם זאת מצאו לנכון מפרסמי המודעות לומר עליו על מנת להאדיר את שמו ולפאר את פועלו.

אזכורים נוספים לפועלו

“חתן פרס ישראל” (ידיעות 1);⁵⁸

“הביע את אומר ההלכה, וחיווה דעת התורה בעשרות ספרי הלכה”⁵⁹ (מעריב 1).

54. במעט מקרים שינו המפרסמים את המילה בביטוי המקורי ‘החזיר’ ל‘השיב’ – אולי כדי להגביה את המשלב.
55. במודעה זו מוזכר הביטוי ‘החזיר עטרה ליושנה’ בצירוף המשפט ‘וזקף את קומת יהדות ספרד’ מצד אחד, ומן הצד האחר ‘רבן של כל בני הגולה’ – מצד אחד התחושה של זקיפת הקומה שהייתה שפופה עד הגיעו למעמדו הרם של בני עדות המזרח, ומן הצד האחר – הכמיהה שהוא יהיה מקובל על כולם, ‘רבן של כל בני הגולה’.
56. ראו לאו, תש”ע, עמ’ 25 והלאה.
57. שם, עמ’ 70. דוגמאות לתגובות שמביא הרב לאו: הרב ראובן כ”ץ מבית הדין בפתח תקווה כתב כך: “אני הכרתי בו מכבר כי מעלת כבוד תורתו לגדולות נוצר, ומאז אמרתי עליו שעומד להיות בעזה” מגדולי הדור”; הרב שלמה זלמן אויערבך, ראש ישיבת קול תורה, כתב: “עמדתו כמשתומם על הישירות והבקיאות העצומה המתאימות יחד... אך משנה שמחה שמחתי לראות בין אחינו הספרדים גברא רבה כוותיה [=אדם גדול כמותו]... כי לא ראיתי עוד בזמן האחרון ספר חשוב כזה ממחברי זמננו” (שם).
58. הרב עובדיה יוסף היה חתן פרס ישראל לספרות תורנית בשנת תש”ל.
59. משחק מילים עם שמות ספריו של הרב ‘ביע אומר’ ו‘חיווה דעת’.

ג. תארים נוספים המצטרפים במודעות לשמו של הרב

להלן חמש רשימות - רשימה שבה מנתי תארים נוספים המצויים בכל המודעות, מפארים את גדולת הרב יוסף בתורה ומעצימים אותה; רשימה שבה תארים רבים הקשורים במנהיגותו של הרב; רשימת תפקידים שמילא הרב ותארים שקיבל; רשימת תארים של מורה שלימד רבים ורשימה של תארים אישיים יותר עם המילה 'אב'. היות שחלק מן התארים הללו מצויים במודעות בתפוצה רחבה, בחרתי שלא להפנות למספר המודעה אלא רק להציג את התארים. כן נכתבו הפניות לתארים מיוחדים יותר ונפוצים פחות.

תארים המתארים את גדולתו בתורה ומעצימים אותה

פאר הדור [והדרו] - 'פאר הדור' הוא שמו של שו"ת הרמב"ם,⁶⁰ ובוודאי יש בכך מן ההאדרה של הרב. במודעות מופיע צירוף זה לבד או בצירוף המילה 'והדרו'.⁶¹

עמוד ההוראה - הרי"ף, הרא"ש והרמב"ם הם המכונים 'שלושת עמודי ההוראה'; שיטתו של ה"בית יוסף" לר' יוסף קארו בפסיקה הייתה על פי שניים מ'עמודי ההוראה'. אין ספק שכינוי זה מוסיף כבוד והערכה לרב יוסף.⁶²

סיני ועוקר הרים⁶³ [וטוחנן זה בזה (יום ליום 10)] - מקורו של ביטוי זה במסכת ברכות (סד ע"א), שם נדונה השאלה איזה תלמיד קודם - סיני (ידען), או עוקר הרים (מפולפל). כיום אנו משתמשים בביטוי המשולב - גם סיני וגם עוקר הרים.

משיירי כנסת הגדולה - במסכת אבות (א, ב) נאמר על שמעון הצדיק שהיה משיירי כנסת הגדולה. זהו ביטוי של כבוד למי שחי בתקופה שאחרי הכנסת הגדולה ובכל זאת מיוחס אליה.

60. שו"ת הרמב"ם - פאר הדור, מהדורת הרב דוד יוסף, ירושלים תשמ"ד.

61. לאחר פטירתו של הרב יצא ספר ששמו מרן פאר הדור - על מרן הרב עובדיה יוסף זצוק"ל בעריכת אבי בן ישראל (בהוצאה פרטית).

62. בהקדמתו לספרו 'בית יוסף' מנמק ר' יוסף קארו את הסיבה לשיטת פסיקה זו: "ועלה בדעתי שאחר כל הדברים אפסוק הלכה ואכריע בין הסברות כי זהו התכלית, להיות לנו תורה אחת ומשפט אחד. וראיתי שאם באנו לומר שנכריע דין בין הפוסקים בטענות וראיות תלמודיות הנה התוספות, וחידושי הרמב"ן והרשב"א והר"ן ז"ל מלאים טענות וראיות לכל אחת מהדיעות. ומי הוא זה אשר יערב ליבו לגשת להוסיף טענות וראיות? ואיזהו אשר ימלאהו ליבו להכניס ראשו בין ההרים, הרי אל, להכריע ביניהם על פי טענות וראיות, לסתור מה שביררו הם, או להכריע במה שלא הכריעו הם? כי בעוונותינו הרבים קצר מצע שכלינו להבין דבריהם, כל שכן להתחכם עליהם. ולא עוד, אלא שאפילו היה אפשר לנו לדרוך דרך זה - לא היה ראוי להחזיק בה לפי שהיא דרך ארוכה ביותר. ולכן הסכמתי בדעתי כי להיות שלושת עמודי ההוראה אשר הבית, בית ישראל, נשען עליהם בהוראותיהם, הלא המה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל אמרתי אל ליבי שבמקום ששנים מהם מסכימים לדעה אחת - נפסוק הלכה כמותם..."

63. גם צירוף זה הוא שם של ספר שיצא לאור בהוצאה פרטית עוד בימי חייו של הרב.

סבא דמשפטים - מושג מהזוהר - שם של החלק לפרשת משפטים. בהשאלה: מתייחס לאדם גדול ונכבד שהיו אומרים שמועות מפיו.

המנורה הטהורה - הצירוף מפרשת בהעלותך (ויקרא כד, ה).⁶⁴ מופיע רק במודעה של ש"ס (המודיע 6, יתד 3).

כמו כן מופיעים במודעות גם התארים דלהלן: גאון ישראל; שר התורה והיראה; חסידא; קדישא ופרישא.⁶⁵

תארים הקשורים למנהיגות⁶⁶

ארבעת התארים הראשונים להלן הופיעו במספר מודעות. שאר התארים הופיעו פעם אחת, ולידם מצוין קוד המודעה. התואר 'מנהיג' והתואר 'קברניט' הופיעו בתשע מודעות - תארים אלו הם השכיחים והמוכרים ביותר; התואר 'עמוד האש' הופיע בשש מודעות, התואר 'רבן של כל בני הגולה' הופיע גם הוא בשש מודעות,⁶⁷ והתואר 'אביר הרועים' הופיע בשתיים מן המודעות.

מנהיג [רוחני];

עמוד האש;

אביר הרועים;

רבן של כל בני הגולה (רשכבה"ג);

מוביל דרך (ידיעות 1);

היה לתושבי העיר למגדלור (המודיע 8);

מנהיג היהדות הספרדית בארץ ובגולה (המודיע 16);

מנהיגה הרוחני של תנועת ש"ס (המודיע 17);

מרן מלכא (המודיע 19);

ממנהיגיה וקברניטיה הנערכים של היהדות הנאמנה (המודיע 5);

64. בעלון 'יישא ברכה' היוצא לאור על ידי אברכי הכולל של מוסדות 'מקור חיים' (גיליון מס' 311, טו באדר תשע"ב) מוצע ההסבר: "על הכתוב בפרשתינו 'המנורה הטהורה' דרשו חז"ל במסכת מנחות (כט ע"א) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מאי דכתיב 'המנורה הטהורה' - שירדו מעשיה ממקום טהרה. וידוע שבמנורה היו שבעה קנים וכנגדם, שבעה 'קנים' באדם שעליו לקדשם ולשומרם בכדי לשמור על הנשמה שירדה ממקום טהרה שתישאר טהורה!". גם הפרשנים בתנ"ך דנים בשאלה מדוע צורף התיאור 'הטהורה' למנורה דווקא, וכאן מוצע הפירוש הקשור לטהרת הנשמה.

65. חסיד קדוש ופרוש - אדם הנוהג בחסידות ובפרישות.

66. תארים אלו נמצאו במודעות בכל החלקים - גם בפתיח, גם בתוכן המודעה גם בחתימה.

67. במודעה אחת מתוכן הופיע תואר זה בראשי תבות - רשכבה"ג (יום ליום 10).

אורן של ישראל בהלכה ובדעת תורה צרופה, כי ממנו ישקו כל העדרים (יום ליום 1); מנהיג תורני אמיץ ופורץ דרך (המודיע 10).

מנהיג גדול - גם רועה במעלה גבוהה מאוד וגם עמוד האש, קברניט המנהיג ספינה בים; כולם קיבלו אותו, בארץ ובגולה, המלך (מלכא), עמוד האש - תארים אלו שניתנו לרב משקפים קשת שלמה של חסידיו ומוקיריו שראוהו כמנהיג בדרכים שונות.

תפקידים שמילא ותארים שקיבל

פוסק הלכה;

נשיא מועצת חכמי התורה;

רבים השיב מעוון ונשא בעול משא העם שבשדות (המודיע 2);

הציל המוני בני עדות מרדת שחת... (המודיע 4);

זוכה פרס ישראל לספרות תורנית (המודיע 10).

לימד רבים

מי שהשקה אלפים ממעיין התורה (מעריב 1);

שהאציל מהודו והקרין מאור תורתו על אלפים ורבבות שניאותו לאורו (המודיע 1);

הנחיל מאוצרות רוחו בחיבוריו הרבים (המודיע 4);

מקים אהלה של תורה (המודיע 14);

לא פסיק פומיה מגירסא (המודיע 16);

מאיר עיני חכמים ותלמידיהון לאסוקי שמעתתא, אליבא דהלכתא (יום ליום 1);

מי כמוהו מורה (יום ליום 1).

אבא⁶⁸

אביהם-מורם ומאורם של רבבות אלפי ישראל;

אביהם של כל ישראל;

אבינו רוענו מורה דרכנו (יום ליום 2).

68. השימוש במילה 'אבא' מזכיר אולי את זעקת היתמות של אלישע לאחר שאליהו עולה השמימה במרכבת אש - "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו" (מלכים ב יג, יד).

שפע התארים שראינו מצביע אף הוא על הרצון העז של המנחמים להראות את הצער העצום. צרורות של תארים בכל מודעה מבטאים את האבדה הגדולה - של האב, הגדול בתורה, הפוסק, המורה, מורה הדרך, משיב מעוון ועוד.

דרך הבעת ההשתתפות בצער במודעות

בראש תוכן המודעה יש ברוב המודעות הבעת השתתפות בצער הבאה לידי ביטוי בהכללת המתאבלים (ברוב ההיקריות הכללה גורפת של כל בית ישראל) ובציון פועל המצביע על האבל, על ההשתתפות בצער (אבלים אנו, מבכים מרה וכו’). התאחדות עם ישראל באבל ששרר עם פטירת הרב עובדיה יוסף צפה ועולה כאן בציון ‘יחד’ כל בית/המוני ישראל; מהארץ ומהתפוצות, תושבי הערים ופרנסיהן ועוד.

במקצת מהמודעות התוכן מאופק יותר, והמנחמים מסתפקים באמירות המקובלות: ‘אבלים על’, ‘בצער רב וביגון קודר’, ‘אבלים, כואבים ומבכים מרה’, אך ברוב המודעות ניכר הרצון העז להעצים את האבל ואת ההשתתפות בו, ולכן לעתים יש בחלק זה שלהן שלל ביטויים יחדיו - מוכרים יותר ומוכרים פחות (למשל: “מבכים אנו בלב קרוע ומורתח על השבר הנורא” [המודיע 7]).

צירופי המילים וצירופי המשפטים בקטגוריה זו הם רבים ומעניינים: הצירוף המקובל ‘מבכים מרה’ לצד ‘אבלים/מתאבלים מרה’; ‘מתעטפים ביגון קודר’ ועוד. להלן פירוט ההיקריות:

אבלים/מתאבלים אנו

יחד עם כל עם ישראל מתאבלים אנו מרה, בכאב ובתוגה, בצער וביגון עמוק עד דכדוכה של נפש (המודיע 8);

המומים כואבים ומתאבלים מרה יחד עם כל בית ישראל (יום ליום 7);

הנהלת החברה, עובדיה וכל קבוצת ‘טמבור’ מתעטפים ביגון קודר ומתאבלים יחד עם כל בית ישראל (יום ליום 9);

יחד עם כל בית ישראל העם שבשדות וקהילת השבים אבלים אנו מרה (יתד 1); אבלים על פטירתו (המודיע 9);

אבלים, כואבים ומבכים מרה (יום ליום 1, יום ליום 8, יתד 3);

אבלים על (ידיעות 1).

ובסך הכול 10 היקריות מתוך 42.

מבכים

יחד עם כל בית ישראל מבכים אנו מרה את האבידה הגדולה (המודיע 1);
יחד עם כל בית ישראל בכל מקום שהוא מבכים אנו בלב קרוע ומורתח על השבר הנורא
(המודיע 7);

יחד עם כל בית ישראל בכל רחבי תבל מבכים אנו מרה (המודיע 15);

יחד עם כל בית ישראל מבכים אנו מרה (המודיע 18);

המומים וכואבים מבכים אנו מרה יחד עם כל בית ישראל (המודיע 19);

אבלים, כואבים ומבכים מרה (יום ליום 8, יום ליום 1, יתד 3).

ובסך הכול 8 היקרויות ב-7 מתוכן 'מבכים מרה'.

כואבים

המומים וכואבים מבכים אנו מרה יחד עם כל בית ישראל (המודיע 19);

בלב שבור ורצון יחד עם כל בית ישראל כואבים אנו (המודיע 12);

תושבי עירנו המעטירה, יחד עם כל בית ישראל, כואבים מרה (המודיע 14);

המומים כואבים ומתאבלים מרה יחד עם כל בית ישראל (יום ליום 7);

שבורים וכואבים את הסתלקותו (יום ליום 6);

אבלים כואבים ומבכים מרה (יום ליום 8, יום ליום 1, יתד 3).

ובסך הכול 8 היקרויות.

יחד עם כל [אחינו] בית ישראל

בצער רב וביגון קודר אנו אבלים עם כל אחינו בית ישראל (מעריב 1);

יחד עם כל בית ישראל מבכים אנו מרה את האבידה הגדולה (המודיע 1);

יחד עם כל בית ישראל בכל מקום שהוא מבכים אנו בלב קרוע ומורתח על השבר הנורא
(המודיע 7);

יחד עם כל עם ישראל מתאבלים אנו מרה, בכאב ובתוגה, בצער וביגון עמוק עד דכדוכה
של נפש (המודיע 8);

בלב שבור ורצון יחד עם כל בית ישראל כואבים אנו (המודיע 12);

תושבי עירנו המעטירה, יחד עם כל בית ישראל, כואבים מרה (המודיע 14);

יחד עם כל בית ישראל בכל רחבי תבל מבכים אנו מרה (המודיע 15);

יחד עם כל בית ישראל מבכים אנו מרה (המודיע 18);
 המומים וכואבים מבכים אנו מרה יחד עם כל בית ישראל (המודיע 19);
 המומים כואבים ומתאבלים מרה יחד עם כל בית ישראל (יום ליום 7);
 הנהלת החברה, עובדיה וכל קבוצת 'טמבור' מתעטפים ביגון קודר ומתאבלים יחד עם כל בית ישראל (יום ליום 9);
 יחד עם כל בית ישראל העם שבשדות וקהילת השבים אבלים אנו מרה (יתד 1);
 מצטרפים אנו לאבל הכבד של כל בית ישראל ושולחים את תנחומינו (יתד 2);
 שבורים ורצוצים מבכים אנו עם כל בית ישראל את השריפה אשר שרף ה' (יתד 4);
 יחד עם כל בית ישראל אנו אבלים (יתד 5);
 העיר נתיבות משתתפת באבלם הכבד של כל בית ישראל (יתד 6).
 ובסך הכול 16 היקריות.

יחד עם [כל] המוני בית ישראל

יחד עם כל המוני בית ישראל והעולם כולו מבכים אנו את האבידה הגדולה ומתאבלים אנו מרה (המודיע 2);
 יחד עם המוני בית ישראל אנו מתאבלים (המודיע 3);
 יחד עם המוני בית ישראל בכל מקומות מושבותיהם בארץ ישראל ובתפוצות הגולה לשבטיהם ולעדותיהם עטופים אנו אבל כבד ומבכים ביגון ובשברון לב (המודיע 5, יום ליום 5);
 יחד עם רבבות ישראל מזילים דמעה ובוכים תמרורים (המודיע 11).
 ובסך הכול 5 היקריות.

מנחמים מהתפוצות

יחד עם המוני בית ישראל בכל מקומות מושבותיהם בארץ ישראל ובתפוצות הגולה לשבטיהם ולעדותיהם עטופים אנו אבל כבד ומבכים ביגון ובשברון לב (יום ליום 5);
 יחד עם כל תופשי התורה בארץ ובגולה, אבלים ודווים אנו עד דכדוכה של נפש (המודיע 13);
 ראשי הקהילות היהודיות במדינות חבר העמים, יחד עם בני הקהילות, תלמידי המוסדות היהודי התפוצות מבכים מרה (המודיע 16);
 יחד עם כל בני הגולה ממררים אנו בבכי ומספד על האבדה הגדולה לעולם התורה ובני התורה (יתד 7);

ציון מצומצם של המנחמים

בציון המנחמים/מתאבלים יש מן ההשתתפות האישית אולי מעבר לביטויים הכוללים 'יחד עם כל/המוני בית ישראל'. אמנם לא מדובר באדם פרטי השולח תנחומים, אך עדיין המסגרת המצומצמת יחסית - תושבי העיר, יו"ר הדירקטוריון, המכללה וכיו"ב - משדרת אינטימיות והשתתפות אישית יותר בצער.⁶⁹

תושבי העיר אשדוד, מנהיגיה, פרנסי העיר ורבניה מבכים את (המודיע 10);
יו"ר הדירקטוריון, חברי הדירקטוריון, העובדים וכל בית מאוחדת מתעטפים ביגון קודר (המודיע 17);
המכללה החרדית, ראשיה ותלמידיה, אבלים וכואבים (יום ליום 11);
יחד עם כל בית ישראל העם שבשדות⁷⁰ וקהילת השבים אבלים אנו מרה (יתד 1).

דרכים נוספות להבעת השתתפות בצער

להלן קובצו דרכים נוספות, שונות מאלו שהודגמו לעיל, שבהן הביעו המנחמים את השתתפותם בצער. חלק מן הפסוקים נמצאו במודעות בפתח המודעה, ובמודעות המוצגות כאן בחרו המנחמים לפתוח את קטגוריית התוכן דווקא בהם.

שבר השברנו⁷¹ ואין מנחם לנו עם הסתלקותו... (המודיע 20);
הוסר הנזר והורמה העטרה, יתומים היינו ואין אב, אי לנו כי הושברנו, עפעפינו יזלו מים ועינינו מקור דמעה על השריפה אשר שרף ה'⁷² (יום ליום 2);
נגדע הארז בלבנון, אבד קברניט האומה, נגנזה התורה והחסידות, בטלה גאונות וענווה, נסתם מעיין החסד והרחמים, כבה נר ישראל⁷³ (יום ליום 3);

-
69. אין להתעלם כאן כמובן מעניין הפרסום והרצון להימנות עם המנחמים, אך לא נדון בכך במאמרנו זה.
70. מודעה זו פורסמה על ידי ארגון 'לב לאחים'. המונח 'העם שבשדות', פירושו 'מי שנאלץ להיות בשדה בזמן תפילה'. בגמרא (ברכות כט ע"ב) נדונה השאלה את מי בדיוק שליח הציבור מוציא ידי חובה, וזאת התשובה "כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא הבקי" מפרש התוספות: "... לא פטר רבן גמליאל את העם שבשדות משום דאניסי וטרידי". מודעה זו כוללת את כולם - אפילו אלו שאינם יכולים להגיע או להביע תנחומים. ייתכן גם שהשימוש בצירוף 'העם שבשדות' קשור לאופי הארגון 'לב לאחים' - ארגון המטפל בין היתר בחוזרים בתשובה ובהשבה ליהדות של בנות שהתאסלמו ונישאו לערבים, כך גם השימוש בביטוי שאחריו, 'קהילת השבים'.
71. הפועל 'השברנו' בבניין הופעל המופיע בפסוק: "עַל שֶׁכָּר פֶּתַעַי הַשְּׁכָרָתִי" (ירמיהו ח, כא). השימוש בפועל זה בבניין הופעל מעצים את השבר הן בהוראת הסביל של הבניין והן בצורה הקבילה אך החריגה יחסית.
72. פסוקים וחלקי פסוקים אלו מופיעים בדרך כלל גם במודעות שבבסיס מחקרנו כפתוח.
73. חלק מן הפסוקים כאן מופיעים בדרך כלל כפתוח, וגם במודעות שבדקנו. מודעה זו - סגנונה ותוכנה מיוחדים.

קראו למקוננות ותבואינה ואל החכמות שלחו ותבואנה⁷⁴ ותרדנה עינינו דמעה ועפעפינו יזלו מים. מי ייתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את האי מרנא (יום ליום 10); משתתפים בצערו של הרב הראשי לחולון... (ידיעות 2).

בקטגוריה זו של דרכי הבעת ההשתתפות בצער זיהינו קבוצות גדולות יחסית של מילים וצירופים בשימוש (ראו את מספר ההיקריות בכל סעיף לעיל). המאפיין הבולט הוא תחושת האחדות המשודרת בשימוש הגורף בצירופים “יחד עם כל בית/המוני ישראל”, וכן האבל הגדול המובע בכל אחת מן הקטגוריות של המודעות, וכאן בשימוש במילים שהוצגו: אבלים/מתאבלים, כואבים, מבכים.

ד. דרך ציון פטירת הרב

בתוכן מודעות האבל נמצאת גם סיבת האבל – פטירת הרב. ציון הפטירה נעשה במספר מילים מצומצם יחסית – פטירה, סילוק, הסתלקות, עלייה השמימה – ומעניין הצירוף שבו שובצו מילים אלו. התבניות של ציון הפטירה באות בשני סוגים:

א. {מילת ציון הפטירה} + של + {תואר/ כינוי של הרב};

ב. {מילת ציון הפטירה} + {משלים מקום מוצרך} + של + {תואר/ כינוי של הרב}.

המילה ‘פטירה’ היא המילה הכללית, הניטרלית, נטולת הקונוטציות, מבין המילים המצינות את מות הרב העולות מן המודעות שבדקנו. המילים ‘סילוק’ ו‘הסתלקות’ טעונות יותר ומלוות אולי במשמעות נוספת שנדון בה להלן. עלייה השמימה מרמזת למסתוריות ולעלייתו של אליהו הנביא השמימה עם כל המשתמע מכך.

פטירתו של + תואר/כינוי של הרב

כאמור, המילה ‘פטירה’ היא הכללית והניטרלית ביותר, ומעניין לציין כי היא שכיחה במודעות הרשמיות יותר – המגבית המאוחדת לישראל (ידיעות 1), ממשלת ישראל (יתד 8), הנהלת גידרון תעשיות בע”מ (ידיעות 2), מועמד לראשות עיריית חיפה (יתד 5), חברי מועצת הרבנות הראשית (מעריב 1), עיריית ירושלים (המודיע 9), העיר נתיבות (יתד 6) וקבוצת אפיקים (המודיע 20).⁷⁵ בסך הכול מתוך 11 פעמים שמופיעה בקטגוריה זו המילה ‘פטירה’, היא מופיעה במודעות רשמיות או בכאלה שאינן נמנות עם המגזר החרדי.⁷⁶ לצד

74. הפסוק מירמיהו (ט, טז) כתוב אפילו כפי שהוא מופיע בתנ”ך (תבואינה תחילה ואחר כך תבואנה). חלק זה כולו מורכב מפסוקים מספר ירמיהו (ט, יז וכן ח, כג).

75. במודעה זו של חברת אפיקים מצאנו שני ציונים לפטירת הרב – ‘הסתלקותו של...’ ו‘פטירתו של...’.

76. נוסף כאן כי שתיים מן המודעות השתמשו במילים כלליות יותר לציון פטירת הרב: ‘לכתו’ ו‘מותו’: “את לכתו של עמוד התורה וההוראה” (המודיע 12, חברת ‘טעמן’); מותו של גדול הדור (המודיע 10, עיריית אשדוד), ואולי אפשר לסמן מגמה של שימוש במילים כלליות במודעות שאינן מגוריות.

שמונה מודעות אלה מצאנו גם שלוש של המגזר: ש"ס התאחדות הספרדים שומרי התורה (המודיע 6), ש"ס (יתד 3) ותנועת 'אל המעיין' (יום ליום 8).

התואר שצורף למילה 'פטירתו' לאחר כינוי השייכות 'של' הוא: 'הראשון לציין', 'מרן', 'אביהם של ישראל', 'אבינו רוענו', וכן 'עמוד ההוראה', 'הגאון הגדול', 'מקים עולה של תורה', 'מחמד עינינו'. פירוט ההיקריות להלן:

פטירתו של הראשון לציין (ידיעות 1, יתד 8);

פטירתו של מר"ן⁷⁷/מרן (ידיעות 2, יתד 5);

פטירתו של אביהם של ישראל (המודיע 6, יתד 3);

פטירתו של עמוד ההוראה (מעריב 1);

על פטירתו של הגאון הגדול (המודיע 9);

פטירתו של אבינו רועינו (יום ליום 8);

פטירתו של מקים עולה של תורה (יתד 6);

נשבה ארון הקודש בפטירתו של מחמד עינינו (המודיע 20).

סילוקו של + תואר או כינוי של הרב

השורש 'סלק' מקורו בארמית, ומופיע בלשון המקרא רק בספרים עזרא ודניאל במשמעות 'עלה'. בלשון חז"ל נוספה המשמעות המטפורית של 'המית, הביא את המוות', דרך קיצור הצירוף 'סילק מן העולם', למשל: "אשר יצר אתכם בדין... וסילק אתכם בדין ועתיד להחיותכם בדין" (ירושלמי, ברכות פ"ט ה"ב, סה ע"א).⁷⁸ כך גם נוספה המשמעות המטפורית של 'הסתלק' ו'נסתלק'.

במודעות שמצאנו בעיקר, 'סילוק' ו'הסתלקות' בצירוף כינוי שייכות פרוד (של) או משלים מקום מוצרך.

אולי במילה 'סילוק' במקרים מסוימים יש מעין רימוז ל"הקדוש ברוך הוא יודע אימתי עונתן של צדיקים לסלקן והוא מסלקן" (שיר השירים רבה, דודי ירד). מכל מקום בשימוש במילה 'סילוק' ברור כי הנפטר אינו שותף להסתלקותו, כמו בשימוש במילה 'הסתלקות' (להלן).

כינוי הרב השכיח המצטרף ל'סילוק' לאחר כינוי השייכות 'של' הוא 'פאר הדור' (בשלוש מתוך שש היקריות).

77. מודעה זו נכתבה על ידי הנהלת גידרון. ייתכן שחשבו שהמילה 'מרן' המוכרת פחות בציבור הרחב היא ראשי תבות, ועל כן כתבו כך, וראו לעיל בסעיף הדן בתואר 'מרן'.

78. על פי מילון אבן שושן, 1991, ערך 'סלק'.

המפרסמים שהשתמשו בקטגוריה הנדונה במילה ‘סילוק’ הם כולם מהמגזר החרדי: מועצה מקומית קריית יערים (המודיע 11), מרכז החינוך העצמאי בארץ ישראל (המודיע 5), עיריית בית שמש לשכת הדובר (המודיע 8), מועצת גדולי התורה (המודיע 1), עיריית ביתר עילית (המודיע 13) ומרכז החינוך העצמאי בארץ ישראל (יום ליום 5). הפירוט להלן.

את סילוקו של פאר הדור והדרו... [שעלה בסערה השמימה ונתבקש לישיבה של מעלה] (המודיע 5);

סילוקו של פאר דורנו (המודיע 11);

סילוקו של פאר הדור והדרו (יום ליום 5);

על סילוקו של צדיק וקדוש (המודיע 8);

בסילוקו לגנזי מרומים של שר התורה (המודיע 1);

סילוקו של גאון עוזנו (המודיע 13).

הסתלקותו ל + משלים מקום מוצרך

כמחצית מהמילים בקטגוריה זו של ציון פטירת הרב היא המילה ‘הסתלקותו’ (במקרה אחד צורת המקור הנטוי ‘בהסתלק’). שם הפעולה ‘הסתלקות’ בבניין התפעל - בהוראתו - פועל חוזר; בניגוד ל‘סילוקו’ בבניין פיעל, הרב אולי “שותף” בפעולה, הוא לא סביל כמו ב‘סילוקו’.

רוב ההיקריות בצירוף משלים מקום מוצרך: ‘גנזי מרומים’, ‘שמי רום’ ו‘בניין עולם’ (ב”ע).

נבדוק את משמעויות משלימי המקום הללו.

גנזי מרומים

אבן שושן במילונו מסביר כי צירוף זה הוא על דרך “גנזי ברומים” ביחזקאל בפסוק: “הָמָּה רָכְלִיךָ בְּמַכְלָלִים בְּגִלּוּמֵי תְּכֵלֶת וְרִקְמָה וּבְגָנְזֵי בְּרָמִים בְּחֻבְלִים חֻבְשִׁים וְאַרְזִים בְּמַרְכָּלָתָךְ” (יחזקאל כז, כד), ופירושו “כינוי לגן העדן, אוצר נשמות הצדיקים.”⁷⁹ הפסוק מיחזקאל לקוח מפרק שהוא קינה על צור, שנמשלה לאניית פאר, והוא מסיים את תיאור מסחרה של צור. הצירוף ‘ובגנזי ברומים’ קשה. רש”י ורד”ק לפסוק פירשו את המילה היחידאית ‘ברומים’ כתכשיטי פאר שגונזים אותם בארגזים מקושטים מחופי עור. אין ספק שהמשמעות של הצירוף ‘גנזי מרומים’ נשענת גם על משמעות האוצר היקר (ברומים) שצריך לגנוזו במקום שמור היטב.

79. אבן שושן, 1991, בערך ‘גָּנַז’.

שמי רום

הצירוף 'רומו של עולם' הוא כינוי לשמים שממעל.⁸⁰ לא מצאתי עדות לצירוף 'שמי רום'. נראה כי צירוף זה יוצר משמעות חדשה - מקום גבוה ונשגב, השמים שמעל השמים. בשתיים מן ההיקריות מצטרפת מילת היחס 'מעמנו', המעצימה את גודל הכאב ואת התחושה שנסתלק בשר מבשרם. להלן תמונת ההיקריות:

על הסתלקותו לגנזי מרומים של (המודיע 2, המודיע 16, יום ליום 2, יום ליום 7, יתד 4);
בהסתלקותו לשמי רום (המודיע 7, המודיע 15, המודיע 18, יתד 1);
על הסתלקותו לב"ע⁸¹ של הגאון האדיר (המודיע 3);
בהסתלק מעמנו לשמי מרום מרן... (יום ליום 1);
הסתלקותו מעמנו של האי גברא רבא (יום ליום 6).

הסתלקותו של... (בלי ציון משלים מקום מוצרך)

הסתלקותו של פוסק הדור (יום ליום 9);
הסתלקותו של אבינו רוענו האהוב (יום ליום 11);
על הסתלקותו של גאון הגאונים (יתד 2);
הסתלקותו של פאר הדור והדרו (יתד 7);
הסתלקותו של גדול הדור (המודיע 17);
את הסתלקותו של האי סבא דמשפטים (המודיע 4);
הסתלקותו של עטרת ראשנו שעלה בסערה השמימה... [נשבה ארון הקודש בפטירתו של מחמד עינינו] (המודיע 20).

עלה/עלייתו בסערה השמימה

בארבע היקריות בקטגוריה הנדונה מצאנו שימוש בשורש על"ה - הפועל 'עלה', הפועל 'נעלה', שם הפעולה 'עלייתו' בצירוף 'בסערה השמימה'⁸² וצירוף אחד מעניין - 'עלייתו לשמי רום'. להלן ההיקריות:

80. על פי אבן שושן, 1991, בערך 'רום'.

81. ב"ע - בית עולמו.

82. המרמוז כנראה לעליית אליהו הביא בסערה השמימה: "וַיַּעַל אֱלֹהֵינוּ בְּסַעֲרָה הַשָּׁמַיִם" (מלכים ב ב, יא).

עלייתו בסערה השמימה של עמוד ההלכה (המודיע 19, קופ”ח לאומית);
[את סילוקו של פאר הדור והדרו...] שעלה בסערה השמימה ונתבקש לשיבה של מעלה
(המודיע 5, מרכז החינוך העצמאי בארץ ישראל);
שלחו אלקים לפנינו ועכשיו נעלה לגנזי מרומים (יום ליום 3, מוסדות ישיבת כיסא רחמים
ספרדית);⁸³
עלייתו לשמי רום (המודיע 14, מודיעין עילית).

לסיכום, בציון פטירה בכלל אנו נוהגים לשון עקיפה, לשון נקייה, בוחרים מילים מעודנות יותר ומשתדלים להימנע ממילים כמו ‘מת’ וכד’. המילה הנפוצה בשימוש במקרים אלה היא השורש ‘פטר’ - פטירה, נפטר. במודעות ראינו כי המילה השכיחה ביותר (19 היקרויות מתוך 42) לציון הפטירה היא ‘הסתלקות’, אחריה המילה ‘פטירה’, לאחר מכן ‘סילוק’, ‘עלייה’ ועוד. מובן שלמילה זו מצטרפים משלימי מקום (‘גנזי מרומים’, ‘שמי רום’) או כינויי הרב ותאוריו השונים. אפשר להציע מכנה משותף לרוב המודעות שמצאנו בהן את המילה ‘פטירה’ - מוסדות רשמיים כמו משרד ראש הממשלה, הרבנות ומוסדות ‘מסחריים’, מוסדות שאינם נמנים עם המגזר החרדי. משום כך אולי בחרו במילה הכללית, שאינה מביעה גם רגשות. במילים משורש ‘סלק’ נלווית גם המשמעות הרגשית (הסתלק מעמנו) וגם המשמעות הפתאומית עם ממד ההפתעה. נציין כאן גם כי השורש ‘סלק’, משמעותו בארמית ‘עלה’ וגם בכך יש מן העצמת הפטירה בעצם השימוש בשורש זה על גלגולי משמעויותיו.

ציון זכרו של הרב - מזצ”ל עד צוקללה”ה

ציון זכרו של צדיק בצירופים השונים של זצ”ל מקובל בהזכרת שמו ככלל ובמודעות האבל בפרט. בדקנו מה הצירוף הרווח במודעות, והרי הממצאים.⁸⁴
הצירוף צוקל”ל (זכר צדיק וקדוש לברכה) מופיע ⁸⁵17 פעמים מתוך 42 מודעות; הצירוף צוקללה”ה (זכר צדיק וקדוש לברכה לחיי העולם הבא) מופיע 15 פעמים מתוך 42; הצירוף זצ”ל (זכר צדיק לברכה) מופיע ארבע פעמים. מעניין לציין כי הוא מופיע במודעות רשמיות: מודעת הממשלה, מודעת קופ”ח מאוחדת, מודעת קרן היסוד - המגבית המאוחדת ומודעה מתחום המסחר - של חברת גידרון. מפרסמי ארבע מודעות אלו אינם נמנים עם המגזר הדתי-חרדי. הצירוף צללה”ה (זכר צדיק לברכה לחיי העולם

83. מודעה זו בכללה מיוחדת בתוכנה ובבחירת המילים והצירופים שבה, למשל בפתח “אוי לנו כי שודדנו” (ראו על כך לעיל), בתיאור הרב ופעלו: “והאיר את העולם... סגנון בהיר ומוח צלול וזכרון מדהים...” ועוד.

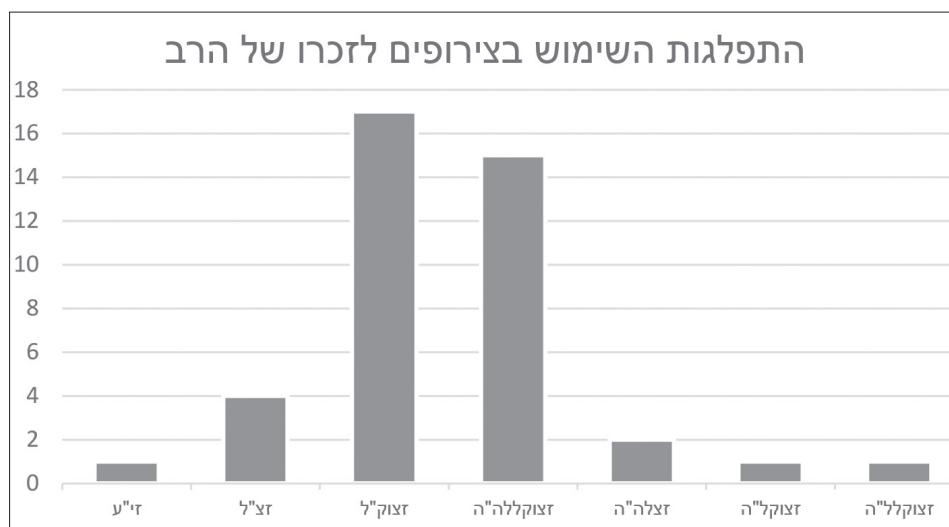
84. ראו טבלה מפורטת בנספח. (נספח מס’ 4, טבלה מס’ 4).

85. בפעם אחת מתוך ה-17 מופיע הצירוף שלא בראשי תבות, ראו בטבלה הנ”ל שבנספח.

הבא) מופיע פעמיים; הצירוף זי"ע (זכרו יגן עלינו) מופיע פעם אחת (עיריית בית שמש). כמו כן נמצאו גם ראשי התבות זצוקל"ה (עיריית ירושלים) וזצוקלל"ה (קופת חולים לאומית) שנראה כי או בשל טעות דפוס או בשל חוסר הכרת ראשי התבות מצד המפרסם הם נכתבו כך.

מן הממצאים עולה שוב מגמת ההאדרה והעצמה - רוב המפרסמים בחרו בזצוק"ל או בזצוקללה"ה - גם קדוש וגם איחולים לחיי העולם הבא. בזצ"ל המוכר והפשוט בחרו ארגונים רשמיים.

ראו להלן תרשים התפלגות השימוש בתיאור זכר הרב.

חתימת המודעה

לחתימת המודעה שלושה מרכיבים עיקריים: אמירת נחמה מסכמת הבאה בדמות פסוק, כמה פסוקים או אמירה חופשית או לחלופין פסוק או פסוקים המבטאים שבר; מניית המנחמים - מוסדות, ארגונים, שם העומד בראש הארגון⁸⁶ וכיו"ב; ציון הנמענים - למי שלוחים הניחומים. לא בכל המודעות נמצאים שלושת המרכיבים הללו, וייתכן שיהיה אחד מהם, שניים או שלושתם.

86. לעתים גם פירוט, כמו למשל במודעה מטעם תנועת ש"ס: "תנועת ש"ס, התאחדות הספרדים שומרי תורה, מועצת חכמי התורה, הרב שלום כהן, הרב שמעון בעדני, הרב משה מאיה, הרב אריה דרעי, יו"ר התנועה" (המודיע 6).

פסוקי החתימה - פסוקי נחמה ופסוקי שבר

הפסוק המוכר ביותר בחתימת מודעה הוא הפסוק הנאמר ביציאה מבית האבל: “המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים ולא תדעו דאבה עוד”⁸⁷. אמירות ניחומים נוספות: ‘בפועלו הרב למען בית ישראל ומפעליו הרבים תנוחמו’ (ידיעות 2, המודיע 3 [בשינויים קלים]); ‘ויהי רצון שלא ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו, ונזכה באלו הימים לתשועת עולמים בבוא לציון גואל’ (המודיע 2); ‘תנחומינו הכנים שלוחים’ (המודיע 4).

פסוקים המבטאים שבר הם פסוקים היכולים להימצא גם בפתיה, כמו למשל ‘וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ד’’, (מופיע ב-13 מן המודעות), ‘ווי על האי שופרא דבלי בארעא’ (המודיע 4), ‘אוי לו לדור שאבד מנהיגו’ ועוד.

נמענים המצוינים בחתימה

משפחת הרב ובני המשפחה מתוארים בתיאורים המאדירים את שמם ומברכים אותם, כמו למשל: ‘המשפחה הדגולה והמעטירה’, ‘הרוממה’, ‘הבנים הרבנים הגאונים’ ועוד. כמו כן נשלחים התנחומים לתלמידים כאילו היו אבלים כבני משפחה.

כל בני המשפחה הדגולה והמעטירה יבלט”א (המודיע 4); ירושלים משגרת תנחומים לבניו הרבנים שליט”א, ולבנותיו,⁸⁸ לכל בני משפחתו ולרכבות תלמידיו בירושלים בארץ ובעולם כולו (המודיע 9); תנחומינו העמוקים לבניו הרבנים הגאונים שליט”א ולכל בני המשפחה הרוממה שיחיו (המודיע 11); תנחומינו הכנים שלוחים בזאת לבניו הגאונים שליט”א, למעלת כבוד המשפחה המפוארת, ולמאות אלפי תלמידיו ומוקירי זכרו בארץ ובתפוצות (המודיע 16).

87. הרב יוסף אלנקווה (אלנקווה, 2005) בתשובתו לשאלה בדבר מקור המשפט הזה הנאמר אצל האשכנזים, טוען כי מקורו כנראה אצל הפוסקים המאוחרים. אלנקווה מפרק את המשפט לצירופים שבאו מכמה מקורות וחברו למשפט אחד הנאמר ביציאה מבית האבל. אבלי ציון - הצירוף הקדום ביותר מלשון המקרא: “לָשׁוּם לְאַבְלֵי צִיּוֹן לְתֵת לָהֶם פָּאֵר תַּחַת אֶפְרָיִם...” (ישעיהו סא, ג); הניחום בבניין ירושלים נלקח כנראה מ”נחם ה’ את אבלי ציון... ואת אבלי ירושלים ובירושלים תנוחמו” שמברכים בתשעה באב בברכת ‘בונה ירושלים’; המקום ינחם - אלנקווה מראה עניין דומה שהוזכר על חולה ‘המקום ירחם עליך בתוך שאר חולי עמו ישראל’; ובירושלים תנוחמו - חלק הפסוק מישעיהו: “כָּאִישׁ אֲשֶׁר אָמַר תִּנְחָמֵנוּ... וּבִירוּשָׁלַם תִּנְחָמֵנוּ” (ישעיהו סו, יג) וראו שם ביתר פירוט.

88. במודעות שנבדקו ברכות התנחומים שלוחות לבנים ולמשפחה. הבנות מוזכרות במעט מאוד מודעות, אחת מהן היא של עיריית ירושלים (הנ”ל), מודעה נוספת היא של קופ”ח מאוחדת, ומודעה אחרת מטעם המכללה החרדית שבת הרב, עדינה בר שלום, עומדת בראשה, והמודעה ממוענת אליה.

סיכום

מן התיאור הלשוני-סגנוני של מודעות האבל שנחקרו נדמה כי מכמני השפה על רבדיה ועל שפע מקורותיה עמדו לרשות כותבי המודעות, והם רק ארגנו אותם - כל מוסד, ארגון ותנועה - על פי סגנונם, על פי ידע העולם הנתון ברשותם, על פי המגזר, על פי תחושת הקרבה ועצמת האבל ועוד.⁸⁹

המשותף לכולם - האבל הגדול על מרן שנפטר, הרצון להיות חלק מהעם המתאבל עליו ולהרעיף עליו ועל פועלו שבחים והלל, תחושת ה'ביחד' שבאה לידי ביטוי בתוכן המודעות (יחד עם כל בית ישראל וכו'), בשילובי הפסוקים והאמירות בפתח ובחתימת המודעות ובהעצמת האבל, הדמות ומשפחתו.

כולם רצו להיות חלק מהאבלים, חלק מהמנחמים. כולם רצו להביע את תנחומיהם, את גודל כאבם, את צערם. רצונות אלו באו לידי ביטוי בלוויה העצומה, במספר המשתתפים שכמוהו לא נראה,⁹⁰ במספר הכתבות במדיה - הכתובה והדיגיטלית - וגם בהמון מודעות האבל שפורסמו בעיתונים בימים שלאחר הלוויה, ששימשו בסיס למחקרנו זה.

במודעות ניכר מאמץ גדול מאוד להתאים את אופי המודעה, את תוכנה ואת סגנונה למגזר החרדי (הספרדי). ארגונים שאינם נמנים עם ארגוני המגזר השתדלו לפרסם מודעה שיש בה מאפיינים מתאימים. לא נמצאו מודעות אבל סטנדרטיות - היו עשירות ועמוסות ולעומתן צנועות יותר, אך ככולן זעק הכאב והצטיירה ההערכה העצומה לרב ולפועלו.

במודעות הדתיות-חרדיות יש מעין מדרש; הן מזכירות הספדים קצרים מן התלמוד, יש בהן שליפה של פסוק או שבר פסוק ושיבוצו בטקסט הנבנה. לעתים יש בשיבוצי הפסוקים מעין 'פעולת הטבה' - למשל בפסוק 'גלה כבוד מישראל' אמו של איכבוד התייחסה להשפלה ולביזוי, והפסוק נאמר לאחר מות חפני ופנחס, שהיו רשעים גמורים - ובהקשרו החדש כאן הוא מציג פן חיובי, מדובר בצדיק.

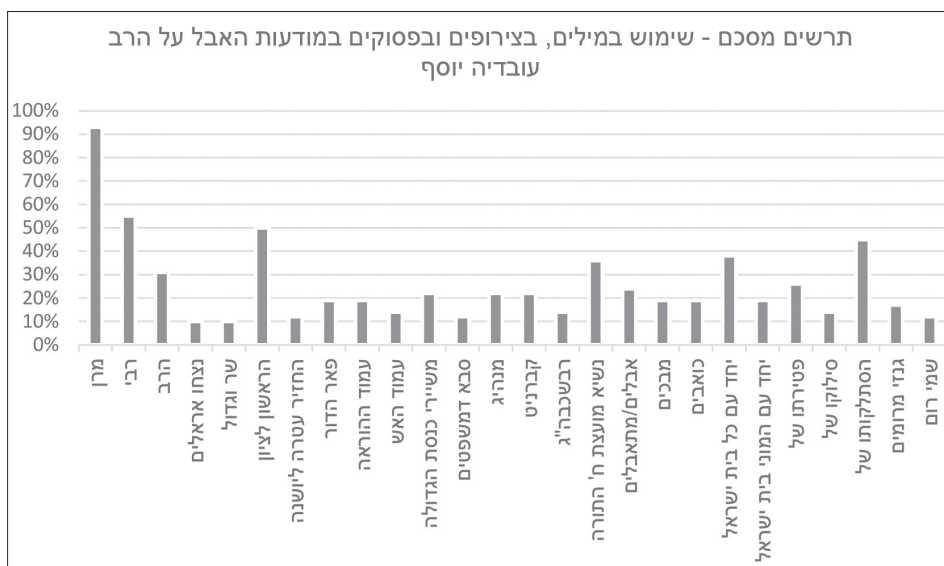
אפשר אולי לשרטט תחום דק, כמעט שקוף, של מגזר על פי אופן השימוש במקורות וכו'ב, כמו למשל בשימוש במילה 'פטירה', שרווח דווקא במודעות מארגונים שאינם

89. בריאיון שערכתי עם הסופר עמוס עוז על ההבדלים בכתיבתו את הספר 'ארצות התן' בהפרש של עשור הוא תיאר את שנות ה-60, שאז כתב את הספר בפעם הראשונה, כתקופה שבה השפה הייתה עדיין בראשית דרכה, ועדיין היה צורך להציג את כל מה שיש לה להציע. לעומת זאת בשנות ה-70, כשכתב את הספר בפעם השנייה, הוא שינה את סגנונו וויתר על הרבה 'קישוטים' שהשתמש בהם בפעם הראשונה. אצטט את דבריו: "כשכתבתי את הסיפורים הראשונים של ארצות התן, הייתה לי הרגשה שזה חשוב מאוד לקחת אתי כמו למלחמה את כל הציוד, כי אני לא יודע מה אני אצטרך ומה לא... הייתה איתו הרגשה שצריך את כל הגרדרובה. גם את מעיל הגשם וגם את בגד הים - שיהיה! שיראו שיש, לא רק שיהיה!" (רוזמריין, תשנ"ה, עמ' 96). בהתבוננות במודעות האבל ובקריאתן בהבדל ברור של זמן, מקום ונסיבות, ליוותה אותי מדי פעם בפעם התחושה שלכתיבת המודעות נלקח כל הציוד, נעשה שימוש ב'כל הגרדרובה'.

90. יש האומרים כי לוויית הרב קוק בשנת 1935 הייתה בסדר גודל כזה מבחינת אחוזים (כ-10% מהאוכלוסייה).

שייכים למגזר החרדי או מארגונים מחו”ל. אך למעט מודעות יחידות ייחודיות (יום ליום 3 [מוסדות ישיבת כסא רחמים ספרדית], יום ליום 10 [יהודה טריקי נסיעות, תיירות, טיולים ונופש] ועוד) נראה כי התיאור הכללי המתייחס למרכיבי המודעה יפה למודעות שבחרנו. מתוך הסקירה עלו עניינים לשוניים תרבותיים השופכים אור בהיקף רחב מאוד על פן נוסף של השפה העברית - לשון מודעות האבל - שהגענו אליה מתוך חקירת המודעות שפורסמו עם פטירת הרב עובדיה יוסף.

את המילים, צירופי המילים והפסוקים ששכיחותם במודעות שנבדקו הייתה מעל 10% קיבצתי לתרשים המצ”ב. התרשים ממחיש את שכיחות השימוש בנתונים במודעות אבל בכלל ובמודעות על הרב עובדיה יוסף בפרט. ששת הביטויים השכיחים ביותר הם: מרן, רבי, הראשון לציון, נשיא מועצת חכמי התורה, יחד עם כל בית ישראל והסתלקותו של. נדמה כי אפשר לחבר משפט מביטויים אלו שיתאר במדויק את מה שמשקפות המודעות, את השפה שלהן ואת האופי של מודעות אבל בנסיבות של פטירת רב גדול.

רשימת קיצורים וביבליוגרפיה

- אלנקווה, 2005 י' אלנקווה, 'מקור ברכת נחום אבליס', אתר מורשת 2005, בתוך: <http://www.moreshet.co.il/web/shut/print.asp?id=51405&kod=&m>
odul=15&codeClient=58 (הורד ביום 23.12.2014).
- ארבל, תש"ע נ' ארבל, ספר הניבים הגדול, הוצאת דפטרל תש"ע.
- אריאל, 2013 ח' אריאל, 'על התואר מָרָן', אתר האקדמיה ללשון, 2013, <http://hebrew-academy.huji.ac.il/Pages/default.aspx>
- בהט ומישור, תשנ"ה ש' בהט ומ' מישור, מילון ההווה, ירושלים תשנ"ה.
- בלום-קולקה וניר, 1981 ש' בלום קולקה ור' ניר, 'מבנה המבע של הידיעה בעיתון יומי: ניתוח השיח', הספרות 30-31 (1981), עמ' 58-69.
- בנדויד, תשי"ח א' בנדויד, 'מלשון החדשות וההודעות', לשוננו לעם ט (תשי"ח), עמ' 190-199.
- גביעון ואליהו, תשס"ג ל' גביעון ור' אליהו, 'עליו השלום' - מודעות אבל כמשקפות שינויים אידיאולוגיים בחברה הישראלית, החינוך וסביבו כה (תשס"ג), עמ' 211-230.
- זוהר, תשס"א צ' זוהר, האירו פני המזרח, תל אביב תשס"א.
- לאו, תש"ע ב' לאו, ממרן עד מרן: משנתו ההלכתית של הרב עובדיה יוסף, תל אביב תש"ע.
- לייטמן, תשס"ו מ' לייטמן, שני המאורות: הרב קוק ובעל הסולם, הוצאה פרטית, תשס"ו.
- ניר, 1984 ר' ניר, לשון, מדיום ומסר, ירושלים 1984.
- ניר, תשנ"ו ר' ניר, 'הפתגם כטקסט זעיר', בתוך: (עורכים: א' שורצולד וי' שלזינגר) ספר הדסה קנטור, רמת גן תשנ"ו, עמ' 135-142.
- ניר, תשנ"ז ר' ניר, 'הסיסמה הפוליטית כיחידת שיח: הבחירות לכנסת - 1996', חלקת לשון 24 (תשנ"ז), עמ' 8-27.
- סיון ופרוכטמן, תשס"ז ד' סיון ומ' פרוכטמן, מילון אריאל המקיף, קריית גת תשס"ז.
- עבאדי, תשל"ח ע' עבאדי, יחידות לשוניות גדולות מהמשפט במסה של א' שטיינמן, חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, ירושלים תשל"ח.

- עבאדי, תשמ”ד
עבאדי, תשמ”ז
קליין, תשע”ד
רוזמרין, תשנ”ה
רוזמרין, תשס”ד
רוזמרין ורוזנסון, תשס”ט
רוזנסון, תשמ”ג
רוניגר, 1993
שלזינגר ולבנת, 2001
שלזינגר, תש”ס
- ע’ עבאדי, כמה תכונות של לכידות בשיח בעברית הכתובה, עבודת דוקטור, ירושלים תשמ”ד.
- ר’ ערוסי, התנגשות הדינים בפסיקת ההלכה הבינעדתית בישראל, עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל אביב תשמ”ז.
- א’ קליין, ‘לפרשת תצווה: נר התמיד’, מתוך אתר הבית של ידידיה: http://www.yedidia.net/alex/node/50#_ftn2, (הורד בתאריך: 19.12.2014).
- ס’ רוזמרין, תמורות בלשון הספרות העברית בתקופה שבין שנת 1965 לבין שנת 1975 – דגם מייצג על פי השוואת שני הנוסחים של ‘ארצות התן’ לעמוס עוז, חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, רמת גן תשנ”ו.
- ס’ רוזמרין, מבני תחביר ותבניות שיח: עיון סגנוני בלשונו של עמוס עוז, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן תשס”ד.
- ס’ רוזמרין וי’ רוזנסון, “חייל – שמור על הניקיון בפקודה!”: עיון לשוני-סוציולוגי במבחר “שלטי חוצות” בבסיסי צה”ל, בתוך: (עורכים: י’ רוזנסון וע’ ישראלי) חיל ברוח – ביטחון ומחשבה חינוכית בתקומת ישראל מוגש לחיים ישראלי בהגיעו לגבורות, משרד הביטחון תשס”ט.
- י’ רוזנסון, ‘הארז במקורותינו’, סיני צג ג-ד (תשמ”ג), עמ’ קמב-קנח.
- ל’ רוניגר, ‘מודעות אבל בעיתונות היהודית מהמאה ה-18 עד ימינו’, קשר 13 (1993), עמ’ 87-101.
- י’ שלזינגר וז’ לבנת, ‘לשונן של דבקות הרכב (סטיקרים): עיון מילוני, תחבירי וסגנוני’, בתוך: ספר בן ציון פישלר: מחקרים בלשון העברית ובהוראתה, 2001, עמ’ 277-293.
- י’ שלזינגר, לשונות העיתון, באר שבע תש”ס.

נספח מס' 1

טבלה מס' 1 - טבלת פרטים

מס' המודעה	עיתון	המנחמים	תאריך
1. ידיעות 1	ידיעות אחרונות	קרן היסוד - המגבית המאוחדת לישראל, מנהיגיה ופעיליה ברחבי העולם (חתומים: אליעזר [מודי] זנדברג, יו"ר עולמי; יונה ארביב-פרוג'יה, יו"ר מועצת הנגידים העולמית; גרג מייזל, מנכ"ל)	9.10.2013
2. ידיעות 2		הנהלת גידרון תעשיות בע"מ; נתן גוטנברג, מנכ"ל והעובדים	9.10.2013
3. מעריב 1	מעריב	הרב דוד לאו, הרב הראשי לישראל, חברי מועצת הרבנות הראשית לישראל, מנכ"ל הרבנות הראשית לישראל רבניה ועובדיה	8.10.2013
4. המודיע 1	המודיע	מועצת גדולי התורה	8.10.2013
5. המודיע 2		אגודת ישראל בארץ ישראל, המרכז הארצי	8.10.2013
6. המודיע 3		הסתדרות אגודת ישראל העולמית, הועד הפועל	8.10.2013
7. המודיע 4		ארגון פעילים יד לאחים	8.10.2013
8. המודיע 5		מרכז החינוך העצמאי בארץ ישראל	8.10.2013
9. המודיע 6		שס - התאחדות הספרדים שומרי התורה	8.10.2013
10. המודיע 7		עיריית בני ברק	8.10.2013
11. המודיע 8		עיריית בית שמש, לשכת הדובר	8.10.2013
12. המודיע 9		עיריית ירושלים	8.10.2013
13. המודיע 10		עיריית אשדוד	8.10.2013
14. המודיע 11		מועצה מקומית קריית יערים טלז סטון	8.10.2013
15. המודיע 12		"טעמן"	8.10.2013
16. המודיע 13		עיריית ביתר עילית	8.10.2013
17. המודיע 14		מודיעין עילית	8.10.2013
18. המודיע 15		הרבנות הראשית לרוסיה	8.10.2013

מס' המודעה	עיתון	המנחמים	תאריך
19. המודיע 16	המודיע	איגוד הקהילות היהודיות במדינות חבר העמים	8.10.2013
20. המודיע 17		[קופ"ח] מאוחדת	8.10.2013
21. המודיע 18		מכבי שירותי בריאות	8.10.2013
22. המודיע 19		לאומית	8.10.2013
23. המודיע 20		קבוצת אפיקים	8.10.2013
24. יום ליום 1	יום ליום	מוסדות מכון "מאור ישראל" מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה	10.10.2014
25. יום ליום 2		בד"צ בית יוסף	10.10.2014
26. יום ליום 3		מוסדות ישיבת "כסא רחמים" ספרדית	10.10.2014
27. יום ליום ⁹¹ 4		ש"ס - התאחדות הספרדים שומרי תורה	10.10.2014
28. יום ליום 5		מרכז החינוך העצמאי בארץ ישראל	10.10.2014
29. יום ליום 6		מוסדות "מאיר ישא ברכה" כפר סבא, בראשות הרה"ג מנחם אברהם ביטון שליט"א	10.10.2014
30. יום ליום 7		אגף הרווחה בהסתדרות, סיעת ש"ס בהסתדרות	10.10.2014
31. יום ליום 8		תנועת "אל המעיין", התנועה הגדולה להפצת התורה מיסודו של רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה	10.10.2014
32. יום ליום 9		טמבור	10.10.2014
33. יום ליום 10		יהודה טריקי - נסיעות, תיירות, טיולים, נופש	10.10.2014
34. יום ליום 11		המכללה החרדית ירושלים	10.10.2014
35. יתד 1	יתד נאמן	ארגון הפעילים "לב לאחים"	8.10.2014
36. יתד 2		החברה המרכזית למימוש זכויות בע"מ	8.10.2014
37. יתד 3		ש"ס	8.10.2014

מס' המודעה	עיתון	המנחמים	תאריך
38. יתד 4	יתד נאמן	ארגון טהרת הבית להרחבת גבולות הטהרה בארץ ישראל בנשיאות הרב הגאון הרב בן ציון מוצפי שליט"א	8.10.2014
39. יתד 5		מועמד לראשות עיריית חיפה	8.10.2014
40. יתד 6		העיר נתיבות	8.10.2014
41. יתד 7		קול ברמה (תחנת רדיו)	8.10.2014
42. יתד 8		ראש הממשלה, ממשלת ישראל	8.10.2014

נספח מס' 2

טבלה מס' 2 – מודעות אבל – טבלת תוכן

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
1. ידיעות	כוס תנחומים	אבלים על פטירתו של הראשון לציון, הרב הראשי הספרדי לישראל לשעבר, מרן הגאון הרב עובדיה יוסף זצ”ל, מוביל דרך, פוסק הלכה, וחתן פרס חתימה: משפחת קרן היסוד משגרת תנחומים מקרב לב לילדיו, למשפחתו הרחבה ולתלמידיו הרבים המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים	מרן הגאון הרב עובדיה יוסף זצ”ל, מוביל דרך, פוסק הלכה, וחתן פרס ישראל
2. ידיעות		משתתפים בצערו של הרב הראשי לחולון, רבי אברהם יוסף, משפחת יוסף וכל בית ישראל, באבל העמוק לפטירתו של מר”ן הראשון לציון פאר הדור, נשיא מועצת חכמי התורה, רבי עובדיה יוסף זצ”ל, חתימה: בפועלו הרב למען בית ישראל, ומפעליו הרבים, תנוחמו. המשתתפים בצער	מר”ן הראשון לציון פאר הדור, נשיא מועצת חכמי התורה, רבי עובדיה יוסף זצ”ל
3. מעריב	בס”ד, הרבנות הראשית לישראל; הצבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גיבורים ויאבדו כלי מלחמה	בצער רב וביגון קודר אנו אבלים, עם כל אחינו בית ישראל, על פטירתו של עמוד ההוראה, גדול הפוסקים, הגדול מאחיו, מרן הראשון לציון הרב הגאון, רבי עובדיה יוסף זצוקללה”ה, אשר הביע את אומר ההלכה, וחיווה את דעת התורה בעשרות ספרי הלכה, החזיר עטרה ליושנה, תפארת יהודי ספרד, מי שהשקה אלפים ממעיין התורה, מקום עולה של תורה בישראל, אוי לו לדור שאבד מנהיגו. חתימה: אנו שולחים את תנחומינו לבנו הראשון לציון, הגאון רבי יצחק יוסף שליט”א, לבניו הדגולים ולכל בני המשפחה	עמוד ההוראה, גדול הפוסקים, הגדול מאחיו, מרן הראשון לציון הרב הגאון, רבי עובדיה יוסף זצוקללה”ה,

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
4. המודיע	נצחו אראלים את המצוקים	יחד עם כל בית ישראל מבכים אנו מרה את האבידה הגדולה בסילוקו לגנזי מרומים של שר התורה וגאון ההלכה, עטרת תפארת יהדות ספרד, שהאציל מהודו והקריין מאור תורתו על אלפים ורכבות שניאותו לאורו, הגאון הנודע, רבי עובדיה יוסף זצוק"ל, נשיא מועצת חכמי התורה, גדולה האבידה ואין לה תמורה, וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ד'	הגאון הנודע, רבי עובדיה יוסף זצוק"ל, נשיא מועצת חכמי התורה
5. המודיע	גלה כבוד מישראל	יחד עם כל המוני בית ישראל ברחבי הארץ והעולם כולו, מבכים אנו את האבידה הגדולה ומתאבלים אנו מרה, על הסתלקותו לגנזי מרומים של רב רבנן, סיני ועוקר הרים זקן ויושב בשיבה, משיירי כנסת הגדולה. שזכה וזיכה את הרבים, רבים השיב מעוון ונשא בעול משא העם שבשדות, מרן הגאון רבי עובדיה יוסף, זצוקללה"ה, אשר נתבקש בסערה לשיבה של מעלה וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה', חתימה: ויהי רצון שלא ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו, ונזכה באלו הימים לתשועת עולמים, בבוא לציון גואל	רב רבנן, סיני ועוקר הרים זקן ויושב בשיבה, משיירי כנסת הגדולה [...] מרן הגאון רבי עובדיה יוסף, זצוקללה"ה
6. המודיע	ברוך דיין האמת, שר וגדול נפל בישראל - נשבה ארון הקודש	יחד עם המוני בית ישראל אנו מתאבלים על הסתלקותו לב"ע של הגאון האדיר, שר התורה, פוסק הדור, אביהם-מורם ומאורם של רבבות אלפי ישראל, מרן הגאון, רבי עובדיה יוסף, זצוק"ל, נשיא "מועצת חכמי התורה" שנתבקש לשיבה של מעלה וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' חתימה: המקום ינחם את המשפחה הדגולה ואת כל המתאבלים עליו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים	

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
7. המודיע	זאת בזכרי אזעק במרה, חמדת ישראל כלי הקדש נזר ועטרה	בלב דווי מבכים אנו מרה את הסתלקותו של האי סבא דמשפטים כל ימיו ולילותיו קודש ללימוד תורתנו הק' מתוך יגיעה ושקידה עצומה, ברא דכולא תלמודא, הנחיל מאוצרות רוחו בחיבוריו הרבים בכל מקצועות התורה, איש האשכולות, תל תלפיות, לאורו צועדים רבבות מאחב"י [=אחינו בני ישראל] אשר ינקו ממנו תורה יראה והליכות חיים, רבם השיב מעוון, הציל המוני בני עדות וגלויות מרדת שחת וקרבתם וחזיקם בעוז ובתעצומות לשאת מורשתם המפוארת מדורי דורות בנחישות ובגאון, הגאון האדיר, שר התורה הראשון לציון מרן רבי עובדיה יוסף זצוקללה"ה, נשיא מועצת חכמי התורה [במסגרת בתוך המודעה מובאים הדברים הבאים] אבל יחיד עשי לך יד לאחים, מרן זצוקללה"ה ניצב כמעוז ומגדול לימין, מייסד ויו"ר יד לאחים הרב הגאון רבי שלום דב ליפשיץ זצ"ל, ועמד לימינו בחיבה יתירה לביצור מערכות ההצלה, למעלה משנות דור ועד הנה, בלב ונפש חפצה. חתימה: תנחומינו הכנים שלוחים לכל בני המשפחה הדגולה והמעטירה יבלט"א זכויותיו הכבירות של אביהם אוהבם יהיו להם למגן ולמשמרת עד עולם	הגאון האדיר, שר התורה הראשון לציון מרן רבי עובדיה יוסף זצוקללה"ה, נשיא מועצת חכמי התורה

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
המודיע 8.	בת ציון הורידי כנחל דמעה	יחד עם המוני בית ישראל בכל מקומות מושבותיהם בארץ ישראל ובתפוצות הגולה לשבטיהם ולעדותיהם, עטופים אנו אבל כבד ומבכים ביגון ובשברון לב את סילוקו של פאר הדור והדרו, שעמד עשרות רבות בשנים לימין החינוך התורתי הטהור בעוז ותעצומות, אוהד וידי נאמן למפעלנו הקדוש מאז ייסודו, מגדולי וענקי מרביצי התורה ועמודי ההוראה בדור האחרון וממנהיגייה וקברניטיה הנערצים של היהדות הנאמנה, לוחם מלחמתה, מרים קרנה ומחזיר עטרת תפארתה של יהדות ספרד, גאון ישראל ופארו הראשון לציון, מרן רבי עובדיה יוסף זצלה"ה, שעלה בסערה השמימה ונתבקש לישיבה של מעלה לדאבון ולמגינת לב כל נאמני התורה. חתימה: ווי על האי שופרא דבלי בארעא וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'. ההנהלה	פאר הדור והדרו, [...]מגדולי וענקי מרביצי התורה ועמודי ההוראה בדור האחרון וממנהיגייה וקברניטיה הנערצים של היהדות הנאמנה, לוחם מלחמתה, מרים קרנה ומחזיר עטרת תפארתה של יהדות ספרד, גאון ישראל ופארו הראשון לציון, מרן רבי עובדיה יוסף זצלה"ה
	ניצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש	אבלים כואבים ומבכים את פטירתו של אביהם של ישראל המאיר לארץ ולדרים מאור ישראל שר התורה וההלכה המנורה הטהורה משיירי הכנסת הגדולה גדול פוסקי ההלכה, סבא דמשפטים, מורנו ורבינו ועטרת ראשנו רבינו הגדול מרן הרב עובדיה יוסף בן גורגיה, זצוק"ל, אשר האיר מתורתו והאציל מחוכמתו בספריו המרובים "יביע אומר", "חזון עובדיה", "יחווה דעת", "הליכות עולם", "מאור ישראל", "טבעת המלך", "קול סיני" ועוד חתימה: ווי להאי שופרא דבלי בארעא וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ד' תנועת ש"ס, התאחדות הספרדים שומרי תורה, מועצת חכמי התורה, הרב שלום כהן, הרב שמעון בעדני, הרב משה מאיה, הרב אריה דרעי, יו"ר התנועה	אביהם של ישראל המאיר לארץ ולדרים מאור ישראל שר התורה וההלכה המנורה הטהורה משיירי הכנסת הגדולה גדול פוסקי ההלכה, סבא דמשפטים, מורנו ורבינו ועטרת ראשנו רבינו הגדול מרן הרב עובדיה יוסף בן גורגיה, זצוק"ל

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
10. המודיע	נשבה ארון האלוקים	יחד עם כל בית ישראל, בכל מקום שהוא, מבכים אנו בלב קרוע ומורתח על השבר הנורא בהסתלקותו לשמי רום של גאון ישראל, עוזו ותפארתו, שר התורה והיראה ועמוד ההוראה, עמוד האש שהאיר את עיני ישראל בתורתו ובקדושתו, חסידא ופרישא, משיירי הכנסת הגדולה, רשכבה"ג, אביר הרועים שמסר את נפשו בעד הכלל והפרט, פאר הדור והדרו, מרן הגאון האדיר, רבנו הגדול, רבי עובדיה יוסף זצוק"ל, ומביעים תנחומים כנים לב־ניו ולחתניו הגדולים ולכל בני המשפחה יבלח"א. חתימה: וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ד'. הרב אברהם רובינשטיין, ראש העירייה, הרב חנוך זייברט, מ"מ רה"ע, הרב מנחם מנדל אייזנברג, סגן רה"ע, הרב אליהו דדון, סגן רה"ע וחברי ההנהלה והמועצה	גאון ישראל, עוזו ותפארתו, שר התורה והיראה ועמוד ההוראה, עמוד האש שהאיר את עיני ישראל בתורתו ובקדושתו, חסידא ופרישא, משיירי הכנסת הגדולה, רשכבה"ג, אביר הרועים שמסר את נפשו בעד הכלל והפרט, פאר הדור והדרו, מרן הגאון האדיר, רבנו הגדול, רבי עובדיה יוסף זצוק"ל

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
11. המודיע	שקעה השמש בצהריים	יחד עם כל עם ישראל מתאבלים אנו מרה, בכאב ובתוגה, בצער וביגון עמוק עד דכדוכה של נפש, על סילוקו של צדיק וקדוש, אור עולם וזוהרו, גאון הדור, הודו ותפארתו, עמוד האש שהלך לפני מחנה בני ישראל והאיר להם מאור תורתו ומנועם יראתו זה כ-70 שנה, ראש וראשון למחזירי עטרה ליושנה ומשיבי תפארתה של יהדות המזרח, מורנו ורבנו עטרת ראשינו רבינו הגדול, הראשון לציון מרן הגאון רבי עובדיה יוסף זי"ע, נשיא מועצת חכמי התורה. בית שמש אבלה אבל יחיד על סילוקו של רבינו ומאור עינינו זצ"ל אשר במשך עשרות בשנים נשא את עירנו על לוח ליבו, וכיוון את אורחותינו להקים ולכונן היכלות לתורה ולחינוך, והיה לתושבי העיר למגדלור. גדולה האבידה ומי יתן לנו תמורתה. חתימה: תנחומינו הכנים לכל המשפחה הרוממה והמפוארת, ובראשם לבנו הראשון לציון הגדול רבי יצחק יוסף שליט"א, לרבבות תלמידיו ולכל בית ישראל. יחד עם כל בית ישראל נתפלל כי כשם שהיה רבינו הגדול זצ"ל בחיים חיותו לנס לכל עמו, ונשא על לוח ליבו את משא כל העם, גם בשמי מרומים יהיה שליח נאמן להתפלל על תשועת ישראל ולרומם את קרן התורה והיהדות. בכאב ובתוגה משה אבוטבול, ראש עיריית בית שמש ומ"מ מרכז השלטון המקומי	צדיק וקדוש, אור עולם וזוהרו, גאון הדור, הודו ותפארתו, עמוד האש שהלך לפני מחנה בני ישראל [...] מורנו ורבנו עטרת ראשינו רבינו הגדול, הראשון לציון מרן הגאון רבי עובדיה יוסף זי"ע, נשיא מועצת חכמי התורה.

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
12. המודיע		ראש העיר ירושלים ניר ברקת מ"מ, סגניו, חברי מועצת העיר והנהלת העירייה אבלים על פטירתו של הגאון הגדול הראשל"צ,⁹² מרן רבי עובדיה יוסף, זצקול"ה, נשיא מועצת חכמי התורה ומנהיג תנועת ש"ס, איש ירושלים וגדול המנהיגים הרוחניים של יהדות ספרד ועולם התורה וההלכה. חתימה: ירושלים משגרת תנחומים לבניו הרבנים שליט"א, ולבנותיו, לכל בני משפחתו ולרבבות תלמידיו בירושלים בארץ ובעולם כולו. “בנחמת ציון וירושלים תנוחמו”	הגאון הגדול הראשל"צ, מרן רבי עובדיה יוסף, זצקול"ה, נשיא מועצת חכמי התורה ומנהיג תנועת ש"ס, איש ירושלים וגדול המנהיגים הרוחניים של יהדות ספרד ועולם התורה וההלכה
13. המודיע		תושבי העיר אשדוד, מנהיגיה, פרנסי העיר ורבניה, מבכים את מותו של גדול הדור, מרן הרב עובדיה יוסף זצוק"ל. ממנהיגיו החשובים של עם ישראל בדורות האחרונים, תפארת ישראל והדרו, זוכה פרס ישראל לספרות תורנית, מנהיג תורני אמיץ ופורץ דרך, עמוד האור⁹³ ההולך לפני המחנה ופוסק הדור. חתימה: ראש העיר, סגני מועצת העיר, חברי מועצת העיר ותושבי אשדוד.	גדול הדור, מרן הרב עובדיה יוסף זצוק"ל

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
14. המודיע	תורה תורה חגרי שק והתפלשי באפרים	יחד עם רבבות ישראל מזילים דמעה ובוכים תמרורים על סילוקו של פאר דורנו שר התורה ומאור ישראל הגאון האדיר, מרן רבי עובדיה יוסף זצוקללה"ה, נשיא מועצת חכמי התורה, גדול מרביצי התו- רה, מזכה הרבים ומקרב ליבותיהם של אחינו בית ישראל לאבינו שבשמים. נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש, אוי מי יורה דעה ומי יבין שמועה, אוי, מי יתן לנו תמורתו. חתימה: תנחומינו העמוקים לבניו הרבנים הגאונים שליט"א ולכל בני המשפחה הרוממה שיחיו. יהא אביכם הגדול זצוק"ל מליץ יושר עליכם ועל כלל ישראל בעלמא דקשוט ובהמשך מורשתו של רבינו - אביכם זצוק"ל להעמיד עולה של תורה והוראה ובבנינה של ירושלים וגאולת ישראל בקרוב ננוחם. יוסף אסרף, סגן ראש המועצה; אברהם רוזנטל, ראש המועצה; חברי המועצה ועובדיה.	פאר דורנו שר התורה ומאור ישראל הגאון האדיר, מרן רבי עובדיה יוסף זצוקללה"ה

92. הראשל"צ - בראשי תבות; הניחומים מופנים גם לבנות הרב.

93. עמוד האור (הצירוף המוכר יותר "עמוד הענן"); אמיץ ופורץ דרך - עברית חדשה, שאינה תורנית.

מורדעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
15. המורדע	יתומים היינו ואין אב	בלב שבור ורצון יחד עם כל בית ישראל כואבים אנו את לכתו של עמוד התורה וההוראה, נר המערבי, אביהם של כל ישראל, שר התורה והיראה, פוסק הדור, מאיר עיני עם ישראל רבן של כל בני הגורל, מרן רבינו עובדיה יוסף זצוקללה”ה. אוי מי יתן לנו תמורתו, יחד עם כל בית ישראל נבכה את האבדה הגדולה ונביע את תנחומינו הכנים לבני משפחתו היקר רים שליט”א לכל תלמידיו ומוקירי זכרו בעולם היהודי כולו. חתימה: בנחמת ציון וירושלים ננוחם,⁹⁴ אמן המתאבלים והכואבים, שלום חיים וכל בית טעמן	עמוד התורה וההוראה, נר המערבי, אביהם של כל ישראל, שר התורה והיראה, פוסק הדור, מאיר עיני עם ישראל רבן של כל בני הגולה, מרן רבינו עובדיה יוסף זצוקללה”ה
16. המורדע	עולם חשך בעדנו	יחד עם כל תופשי התורה בארץ ובגולה, אבלים ודווים אנו עד דכדוכה של נפש, על סילוקו של גאון עוזנו ותפארתנו, עינם, מאורם ורבים של ישראל, פאר גדול יהדות המזרח בדורות האחרונים, עמוד האש אשר האיר את חשכת הגלות בשקידת התורה ובירור ההלכה, גדול מרביצי התורה אשר כשבעים שנה הלך לפני מחנה ישראל להורותו את הדרך ילך בה, ואת המעשה אשר יעשה, מרפא מזבח ד’ ההרוס, מרן פוסק הדור וגאון, רבי עובדיה יוסף זצוקללה”ה. חתימה: [הפסוק מופיע בניקוד מלא] כל עמה קוננו עלי ארמון אשר נטש, ועל ועד אשר שמם ובטול סנהדריה. המתאבלים מרה בתוך כלל ישראל, מאיר רובינשטיין - ראש העיר, מ”מ סגניו וחברי מועצת העיר.	פאר גדול יהדות המזרח בדורות האחרונים, עמוד האש [...] גדול מרביצי התורה [...] מרפא מזבח ד’ ההרוס, מרן פוסק הדור וגאון, רבי עובדיה יוסף זצוקללה”ה.

94. בנחמת... ננוחם, אמן - החתומים מנחמים גם את עצמם בשינוי המקור ומוסיפים “אמן”.

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
17. המודיע	כבה נר המערבי	תושבי עירנו המעטירה, יחד עם כל בית ישראל, כואבים מרה את עלייתו לשמי רום, של גאון ישראל עטרת תפארת יהדות ספרד, מקים אהלה של תורה, פעל בכל כוחו למען חינוכם התורני של ילדי ישראל בארץ ובתפוצות, קירב את לבם לאביהם שבשמים, הראשון לציון מרן רבי עובדיה יוסף זצוקללה"ה, נשיא מועצת חכמי התורה, השריש דרכה של תורה בעמל ויגיעה במסירות נפש, האהיבה על הקרובים והרחוקים והאציל מהודו לכל בית ישראל. חתימה: תורה תורה חגרי שק. מי יתן תמורתו. יעקב גוטרמן, ראש עיריית מודיעין עילית	גאון ישראל עטרת תפארת יהדות ספרד, מקים אהלה של תורה, [...] הראשון לציון מרן רבי עובדיה יוסף זצוקללה"ה, נשיא מועצת חכמי התורה
18. המודיע	נגדע הארז בלבנון גלה כבוד מישראל	יחד עם כל בית ישראל בכל רחבי תבל, מבכים אנו מרה את הסתלקותו לשמי רום של אותו גאון גדול, כל רז לא אניס ליה ידיד אמת וותיק ותחייה ושיקום יהדות רוסיה, מרן רבי עובדיה יוסף זצוק"ל, הרב הראשי והראשון לציון, גדולה האבידה למשפחתו החשובה וגדולה האבידה ליהדות רוסיה כולה, ומביעים אנו את תנחומנו הכנים למעלת כבוד בניו הגאונים [...] בחלק זה מצוינים שמות ארבעת הבנים בציון תפקידם] ולכל בני המשפחה המפוארת שליט"א. חתימה: המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים ובהמשך עבודתכם הקדושה תנוחמו, ומעתה ועד עולם אך טוב וחסד יהא מנת חלקכם, עדי נזכה בקרוב לקיום היעוד ומחה ה' דמעה וגו' בגאולה האמיתי והשלמה כב"א. בשם כלל הרבנים, הרב בערל לאזאר, הרב הראשי לרוסיה ויו"ר איגוד הרבנים במדינות חבר העמים.	אותו גאון גדול, כל רז לא אניס ליה ידיד אמת וותיק ותחייה ושיקום יהדות רוסיה, מרן רבי עובדיה יוסף זצוק"ל, הרב הראשי והראשון לציון

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
19. המודיע	כבה הנר המערבי	ראשי הקהילות היהודיות במדינות חבר העמים, יחד עם בני הקהילות, תלמידי המוסדות ויהודי התפוצות, מבכים מרה את הסתלקותו לגנזי מרומים של מרן פאר הדור, עמוד ההוראה, הראשון לציון, הרב הראשי לישראל, מנהיג היהדות הספרדית בארץ ובגולה, מגדולי הפוסקים בדורנו, לא פסיק פומיה מגירסא, שריד לדור דעה, אשר האציל מרוחו הגדולה בעצה ותוֹ-שייה ובמאור פנים לכל, הרב הגדול מעוז ומגדול, מרן הגאון הגדון, רבי עובדיה יוסף זצוקללה”ה. חתימה: תנחומנו הכנים שלוחים בזאת לבניו הרבנים הגאונים שליט”א, למעלת כבוד המשפחה המפוארת, ולמאות אלפי תלמידיו ומוקירי זכרו בארץ ובתפוצות. המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים, וכל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה’. החותם בצער רב ובכאב גדול, לוי לבייב, נשיא	מרן פאר הדור, עמוד ההוראה, הראשון לציון, הרב הראשי לישראל, מנהיג היהדות הספרדית בארץ ובגולה, מגדולי הפוסקים בדורנו, לא פסיק פומיה מגירסא, שריד לדור דעה, הרב הגדול מעוז ומגדול, מרן הגאון הגדון, רבי עובדיה יוסף זצוקללה”ה
20. המודיע	—	יו”ר הדירקטוריון, חברי הדירקטוריון, העובדים וכל בית מאוחדת מתעטפים ביגון קודר על הסתלקותו של גדול הדור, הראשון לציון, הרב הראשי לישראל, מרן הגאון, הרב עובדיה יוסף זצ”ל, מנהיגה הרוחנית של תנועת שס, נשיא מועצת חכמי התורה, גאון בתורה, משיב עטרה ליושנה, מחדש ויוצר, פוסק הדור, מחברם של עשרות ספרי הלכה ושולחים תנחומינו הכנים למשפחתו הכבודה בניו - ממשיכי דרכו הרבנים הגאונים שליט”א, בנו הראשל”צ⁹⁵ הרב הראשי לישראל, הרב יצחק יוסף שליט”א, בנותיו, נכדיו, ראשי תנועת שס וכל המתאבלים על האבידה הגדולה. חתימה: המקום ינחמכם בשמירת מורשתו הגדולה ובנחמת ציון ננוחם. מאוחדת	גדול הדור, הראשון לציון, הרב הראשי לישראל, מרן הגאון, הרב עובדיה יוסף זצ”ל, מנהיגה הרוחנית של תנועת שס, נשיא מועצת חכמי התורה, גאון בתורה, משיב עטרה ליושנה, מחדש ויוצר, פוסק הדור, מחברם של עשרות ספרי הלכה

מורדעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
21. המורדע	כבה המאור הגדול	אוי לנו כי כבה האור הגדול אשר האיר במשך עשרות רבות בשנים לכל בית ישראל. יחד עם כל בית ישראל מבכים אנו מרה את הסתלקותו לשמי רום של האי קדוש עליון, עמוד האש, משיירי כנסת הגדולה, עמוד ההוראה, פוסק הדור, מרן רבינו הראשון לציון רבי עובדיה יוסף זצוקללה"ה, נשיא מועצת חכמי התורה. שולחים אנו את תנחומינו לבניו וחתניו מרנן נהאונים שליט"א ולמשפחתו הכבודה. חתימה: מקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים רן סער - מנכ"ל, מכבי שירותי בריאות, ההנהלה והעובדים	האי קדוש עליון, עמוד האש, משיירי כנסת הגדולה, עמוד ההוראה, פוסק הדור, מרן רבינו הראשון לציון רבי עובדיה יוסף זצוקללה"ה, נשיא מועצת חכמי התורה.
22. המורדע	אוי לה לס- פינה שאבד קברניטה - נפלה עטרת ראשנו - יתומים היינו ואין אב	המומים וכואבים מבכים אנו מרה יחד עם כל בית ישראל את עלייתו בסערה השמימי של עמוד ההלכה, שר התורה, מרן מלכא רבן של כל בני הגולה אשר אמרנו בצילו נחיה רבינו הגדול הראשון לציון מרן רבי עובדיה יוסף זצוקללה"ה. גדולה האבידה ואין לה תמורה. חתימה: תנחומינו לבניו הגאונים שליט"א, ובני משפחה הרוממה שיחיו, רבנן ותלמידיהון. ומחה ה' דמעה מעל כל פנים ובלע המוות לנצח. ההנהלה והעובדים.	עמוד ההלכה, שר התורה, מרן מלכא רבן של כל בני הגולה [...] רבינו הגדול הראשון לציון מרן רבי עובדיה יוסף זצוקללה"ה

מדרשה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
23. המודיע	חשכה השמש בצהריים	שבר השברנו ואין מנחם לנו עם הסת- לקותו של עטרת ראשינו שעלה בסערה השמימה, אוי לנו מי יבין שמועה ומי יורה הלכה, אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, איכה נטשת הצאן, איכה היינו כיתומים ואין אב, טוב היית לנו מאב ואם, נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש בפטירתו של מחמד עינינו, מרן הראשון לציון שר התורה מדברנא דאומתיה, רבינו הרב עובדיה יוסף זצוקללה"ה, שהנהיג ושפט את ישראל ברמה כשבעם שנה, רבן של כל בני הגולה בארץ ובעולם, פסקיו וספריו האירו לפני המחנה, מאיר דרכינו ומשובב נתיבותינו. גדול כים שברנו מי ירפא לנו, וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'. חתימה: תנחומינו למשפחתו החשובה שייבדלו לחיים טובים, ולבניו הגאונים החשובים שליט"א. המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון. בצער ובדמע, יגאל רווח, קבוצת אפיקים	מחמד עינינו, מרן הראשון לציון שר התורה מדברנא דאומתיה, רבינו הרב עובדיה יוסף זצוקללה"ה

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
יום ליום 24.	נפלה עטרת ראשנו; תורה תורה חגרי שק גלה כבוד מישראל נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש	אבלים, כואבים ומבכים מרה בהסתלק מעמנו לשמי מרום, מרן מאור ישראל שר התורה פאר הדור והדרו, עמוד ההוראה, פסק הדור, מאיר עיני חכמים ותלמידיהון לאסוקי שמעתתא, אליבא דהלכתא, מי כמוהו מורה, סבא דמשפטים, גדול מזכי הרבים, לאלפים ולרבבות, אורן של ישראל בהלכה ובדעת תורה צרופה, כי ממנו ישקו כל העדרים, מי יורה לנו דעה ומי יבין שמועה, כבה האור הגדול, מאור עינינו, עמוד האש, משיירי הכנסת הגדולה, מרן רבינו הגדול בדורו ובדורות, רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה רבן של ישראל. חתימה: אוי לספינה שאבד קברניטה, וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'. רבני בית המדרש, אברכי בית המדרש, הנהלת בית המדרש	מרן מאור ישראל שר התורה פאר הדור והדרו, עמוד ההוראה, פסק הדור, מאיר עיני חכמים ותלמידיהון לאסוקי שמעתתא, אליבא דהלכתא, מי כמוהו מורה, סבא דמשפטים, גדול מזכי הרבים, לאלפים ולרבבות, אורן של ישראל בהלכה ובדעת תורה צרופה, כי ממנו ישקו כל העדרים, מי יורה לנו דעה ומי יבין שמועה, כבה האור הגדול, מאור עינינו, עמוד האש, משיירי הכנסת הגדולה, מרן רבינו הגדול בדורו ובדורות, רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה רבן של ישראל

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
יום ליום 25.	אוי לה לספינה שאבד קברניטה; נפלה עטרת ראשנו	הוסר הנזר והורמה העטרה, יתומים היינו ואין אב או לנו כי הושברנו, עפעפינו יזלו מים ועינינו מקור דמעה על השריפה אשר שרף ה' בהסתלקותו לגנזי מרומים של רבינו הגדול, פוסק הדור שר התורה אביר הרועים ליבן של ישראל נר המערבי, משיירי כנסת הגדולה, פאר הדור והדרו [...], אבינו רוענו מורה דרכנו, ראש גולת אריאל, מרן מאור ישראל, רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה, אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, מייסד ונשיא ועד הכשרות וקברניטה. חתימה: במר ליבנו נישא נהי אוי מי יראנו דרך יפלס נתיבותינו וכל בית ישראל יבכו השריפה אשר שרף ה'. ועד הכשרות וההנהלה	רבינו הגדול, פוסק הדור שר התורה אביר הרועים ליבן של ישראל נר המערבי, משיירי כנסת הגדולה, פאר הדור והדרו [...], אבינו רוענו מורה דרכנו, ראש גולת אריאל, מרן מאור ישראל, רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה
יום ליום 26.	אוי לנו כי שודדנו	נגדע הארז בלבנון, אבד קברניט האומה, נגנזה התורה והחסידות, בטלה גאונות וענווה, נסתם מעין החסד והרחמים, כבה נר ישראל, אבי הבקאים וישר השכל ופוסק הדור, שניהל את עם ישראל בארץ ובתפוצות במשך שבעים שנה, והאיר את העולם כולו בתורתו ובחכמתו ובפסקיו בכתב ובעל פה, סגנון בהיר ומוח צלול וזכרון מדהים, אוי לך ארץ ישראל, מי ינוד לך? כי למחיה (כמנין 93 שנותיו) ⁹⁶ שלחהו אלקים לפנינו, ועכשיו נעלה לגנזי מרומים. הלא הוא מורנו ורבינו מופת הדור והדרו, נזר העם וכתרו. מרן הגאון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל. חתימה: תנחומינו למשפחה היקרה שלא יוסיפו לדאבה עוד. ומחה אלוקים דמעה מעל כל פנים, ויחיש לגאלנו גאולה שלמה בעגלא ובזמן קריב אמץ. נאמ"ן ס"ט הרב מאיר מאזוז, ראש הישיבה; נ.ב. גם אנחנו מצטרפים לניחומים: הנהלת הישיבה והתתי"ם, הרמ"ם, ראשי הכוללים, רבנן ותלמידיהון	מורנו ורבינו מופת הדור והדרו, נזר העם וכתרו. מרן הגאון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל.

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
יום ליום 27.	ניצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש	אבלים כואבים ומבכים את פטירתו של אביהם של ישראל המאיר לארץ ולדרים מאור ישראל שר התורה וההלכה המנורה הטהורה משיירי הכנסת הגדולה גדול פוסקי ההלכה, סבא דמשפטים, מורנו ורבינו ועטרת ראשנו רבינו הגדול מרן הרב עובדיה יוסף בן גורגיה, צוק"ל, אשר האיר מתורתו והאציל מחוכמתו בספריו המרובים "יביע אומר", "חזון עובדיה", "יחווה דעת", "הליכות עולם", "מאור ישראל", "טבעת המלך", "קול סיני" ועוד חתימה: ווי להאי שופרא דבלי בארעא וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ד' תנועת ש"ס, התאחדות הספרדים שומרי תורה, מועצת חכמי התורה, הרב שלום כהן, הרב שמעון בעדני, הרב משה מאיה, הרב אריה דרעי, יו"ר התנועה	אביהם של ישראל המאיר לארץ ולדרים מאור ישראל שר התורה וההלכה המנורה הטהורה משיירי הכנסת הגדולה גדול פוסקי ההלכה, סבא דמשפטים, מורנו ורבינו ועטרת ראשנו רבינו הגדול מרן הרב עובדיה יוסף בן גורגיה, צוק"ל
יום ליום 28.	בת ציון הורידי כנחל דמעה	יחד עם המוני בית ישראל בכל מקומות מושבותיהם בארץ ישראל ובתפוצות הגולה לשבטיהם ולעדותיהם, עטופים אנו אבל כבד ומבכים ביגון ובשברון לב את סילוקו של פאר הדור והדרו. שעמד עשרות רבות בשני לימין החינוך התורתי הטהור בעוז ותעצומות. אוהד וידיד נאמן למפעלינו הקדוש מאז ייסודו, מגדולי וענקי מרביצי התורה ועמודי ההוראה בדור האחרון ומנהיגיה וקברניטיה הנערצים של היהדות הנאמנה, לוחם מלחמתה, מרים קרנה ומחזיר עטרת תפארתה של יהדות ספרד, גאון ישראל ופארו הראשון לציון, מרן רבי עובדיה יוסף זצלה"ה, שעלה בסערה השמימה ונתבקש לשיבה של מעלה לדאבון ולמגינת לב כל נאמני התורה. חתימה: ווי על האי שופרא דבלי בארעא וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' הנהלה	גאון ישראל ופארו הראשון לציון, מרן רבי עובדיה יוסף זצלה"ה

מדרשה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
29. יום ליום	נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש	שבורים וכואבים את הסתלקותו מעמנו של האי גברא רבא, אבינו, רוענו, המאור הגדול, סיני ועוקר הרים אשר עמד עשרות בשנים כעמוד האש לפני המחנה בהלכה, בהנהגה ובהחזרת עתרת [!] תפארת יהדות ספרד המעטירה ליושנה, מרן שר התורה פוסק הדור הראשון לציון ונשיא מועצת חכמי התורה, רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל, שעלה בסערה השמימה ביום המר והנמהר למגינת כלל בית ישראל. חתימה: וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'. הרה"ג מנחם אברהם ביטון שליטא [!], ראש המוסדות ורב הקהילה, אברכי ולומדי בית המדרש "יפה שעה"	האי גברא רבא, אבינו, רוענו, המאור הגדול, סיני ועוקר הרים [...], מרן שר התורה פוסק הדור הראשון לציון ונשיא מועצת חכמי התורה, רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל

96. צירוף של הרבה מאוד אמירות הקשורות לאבל ולשבר; גימטרייה של שנות חייו (למחיה); במדרשה זו אין תיאור המוענים, ותיאור מותו של הרב בסביל ('נגדע', 'נגנדה'...).

מדרשה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
יום ליום 30.	שקעה השמש בצהריים ; כבה המאור הגדול ; אוי לה לספינה שאבד קברניטה	המומים כואבים ומתאבלים מרה, יחד עם כל בית ישראל, על הסתלקותו לגנזי מרו-מים של פוסק הדור, שר התורה וההלכה, אשר החזיר עטרה ליושנה, וזקף את קומת יהדות ספרד המעטירה, רבן של כל בני הגולה, עליו נאמר "מיוסף עד יוסף לא קם כיוסף", מרן מורנו ורבנו ועטרת ראשנו, רבי עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל, לב-נים הרבנים הגאונים, לבנות נשות הבית הטהורות ולכל יוצאי חלציו הקדושים. חתימה: מי יתן לנו תמורתו, בנחמת ציון ובבנין ירושלים תנוחמו ולא תוסיפו לדאבה עוד אמן, החותמים בדמע ומצפים לישע, רפאל מלאכי, עו"ד, יו"ר אגף הר-ווחה יו"ר סיעת ש"ס בהסתדרות ; הרב בן ציון בר שלום, רב ההסתדרות ; אביגדור יפת, מנכ"ל אגף הרווחה בהסתדרות	פוסק הדור, שר התורה וההלכה, [...] עליו נאמר "מיוסף עד יוסף לא קם כיוסף", מרן מורנו ורבנו ועטרת ראשנו, רבי עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל
יום ליום 31.	נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש	אבלים כואבים ומבכים מרה את פטירתו של אבינו רועינו מקים תנועתינו הקדושה ואשר זיכנו זה עשרות בשנים בעצרות חודש אלול ובכל הכנסים וכיתת רגליו ללא ליאות מעיר לעיר ומישוב לישוב והחזיר רבבות אלפי ישראל לאביהם שבשמים, רבן של כל בני הגולה, גאון הגאונים יחיד בדורו ובדורות, מורנו ורבנו ועטרת ראשנו רבינו הגדול מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה, רבן של כל ישראל. [במסגרת הדברים להלן] תנחומינו הכנים מעומקא דליבא למש-פחה החשובה הנכבדה והדגולה בניו ממשיכי דרכו [פירוט של שמות הבנים על תאריהם ותפקידיהם] ... ולבנותיו הנכבדות תליט"א חתימה: אוי לספינה שאבד קברניטה, וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'. המלמדים ; משה אילוז, מנכ"ל ; מנהלי האזורים	אבינו רועינו [...] רבן של כל בני הגולה, גאון הגאונים יחיד בדורו ובדורות, מורנו ורבנו ועטרת ראשנו רבינו הגדול מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה, רבן של כל ישראל

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
יום ליום 32.	שר וגדול נפל בישראל	הנהלת החברה, עובדיה וכל קבוצת "טמבור" מתעטפים ביגון קודר ומתאב־לים יחד עם כל בית ישראל את הסתלקותו של פוסק הדור, הראשון לציון, מרן רבי עובדיה יוסף זצוק"ל, נשיא מועצת חכמי התורה. חתימה: גדולה האבידה ואין לה תמורה. תנחומינו למשפחתו הכבודה שליט"א ולכל תלמידיו ומוקירי זכרו בעולם היהודי כולו	פוסק הדור, הראשון לציון, מרן רבי עובדיה יוסף זצוק"ל, נשיא מועצת חכמי התורה
יום ליום 33.	כולם בוכים את השריפה	קראו למקוננות⁹⁷ ותבואינה ואל החכמות שלחו ותבואנה ותדנה עינינו דמעה ועפעפינו יזלו מים. מי ייתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את האי מרנא ורבנא סיני ועוקר הרים וטוחנן זה בזה. מורינו ורבינו עטרת ראשינו נזר ישראל ותפארתנו, חסידא, קדישא ופרישא, סבא דמשפטים. משיירי כנסת הגדולה ושריד אחרון לדור דעה. עלה ארי מבבל. הוא הגבר אשר נשא על כתפו את משא העם הזה כאר ישא האומן את היונק, והקים אותנו משפלנו. רשכבה"ג מרן רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה. חתימה: אוי לה לספינה שאבד קברניטה, ואוי לנו כי יתומים היינו ואין אב. [בחתימה מובא המדרש:] מעשה בחתן שמת באמצע המשתה אמר אביו לאורחים: באתם לברך ברכת חתנים, כעת תברכו ברכת אבלים. אוי לנו כי בא השמש בצהרים ואין מי שישלים את המלאכה. (מובא במדרש) לאורו של מורינו ורבינו נלך ובתורתו אשר הוריש לנו לדורי דורות נתנחם עד ביאת משיח צדקנו. יהודה טריקי, מנכ"ל	האי מרנא ורבנא סיני ועוקר הרים וטוחנן זה בזה. מורינו ורבינו עטרת ראשינו נזר ישראל ותפארתנו, חסידא, קדישא ופרישא, סבא דמשפטים. משיירי כנסת הגדולה ושריד אחרון לדור דעה. עלה ארי מבבל. [...]. רשכבה"ג מרן רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה.

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
34. יום ליום	אבא איננו !	המכללה החרדית, ראשיה ותלמידיה, אבלים וכואבים את הסתלקותו של אבינו רוענו האהוב, מרן גדול הדור והדורות, רבן של ישראל הגאון הצדיק מרן הראשון לציון רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל, אביהם של כל תלמידינו ואביהם של ישראל, אביה של הרבנית עדינה בר שלום תחי',⁹⁸ מייסדת, נשיאה ויו"ר המכללה החרדית ירושלים. חתימה: אוי, מי יתן לנו תמורתו ! המקום ינחם אותה ואת כל בני המשפחה הנכבדה, ואת כלנו, בתוך שאר אבלי ציון וירושלים ומחה ה' דמעה מעל כל פנים.	אבינו רוענו האהוב, מרן גדול הדור והדורות, רבן של ישראל הגאון הצדיק מרן הראשון לציון רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל, אביהם של כל תלמידינו ואביהם של ישראל, אביה של הרבנית עדינה בר שלום תחי'
35. יתר		יחד עם כל בית ישראל העם שבשדות וקהילת השבים אבלים אנו מרה על הסתלקותו לשמי רום של הראשון לציון, נשיא מועצת חכמי התורה, הגאון הגדול והאדיר, רבי עובדיה יוסף זצוק"ל, אשר מסר נפשו כל ימיו לחינוך ילדי ישראל לתורה ולקרוב לב אחים לאבינו שבשמים. האברכים, הפעילים, חברי ההנהלה	הראשון לציון, נשיא מועצת חכמי התורה, הגאון הגדול והאדיר, רבי עובדיה יוסף זצוק"ל
36. יתר	ציון במר תבכה וירושלים תתן קולה אוי מי יתן לנו תמורתו	על הסתלקותו של גאון הגאונים, פוסק הדור, הראשון לציון שהחזיר עטרה ליושנה, מרן רבי עובדיה יוסף זצוקללה"ה. מצטרפים אנו לאבל הכבד של כל בית ישראל ושולחים את תנחומינו לבניו הגאונים: הגאון הגדול רבי אברהם יוסף שליט"א הרב הראשי לחולון וחבר מועצת הרה"ר לישראל, [מפורטים כך עוד שלושת בניו האחרים], ולבנותיו הנכבדות תליט"א חתימה: בנחמת ציון ובבניין ירושלים תנוחמו ולא תוסיפו לדאבה עוד. שמאי שזירי - יו"ר, ההנהלה, הרופאים וצוות העובדים	גאון הגאונים, פוסק הדור, הראון לציון שהחזיר עטרה ליושנה, מרן רבי עובדיה יוסף זצוקללה"ה

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
37. יתד	ניצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש	אבלים כואבים ומבכים מרה את פטירתו של אביהם של ישראל לארץ ולדרים מאור ישראל שר התורה וההלכה המנורה הטהורה משיירי הכנסת הגדולה גדול פוסקי ההלכה, סבא דמשפטים, מורנו ורבינו ועטרת ראשנו רבינו הגדול מרן הרב עובדיה יוסף בן גורגיה זצוק”ל, אשר האיר מתורתו והאציל מחוכמתו בספריו המרובים “יביע אומר”, “חזון עובדיה”, “חוות דעת”, “הליכות עולם”, “מאור ישראל”, “טבעת המלך”, “קול סיני” ועוד. חתימה: ווי להאי שופרא דבלי בארעא וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ד’. תנועת ש”ס התאחדות הספרדים שומרי תורה מועצת חכמי התורה, הרב שלום כהן, הרב שמעון בעדני, הרב משה מאיה, הרב אריה דרעי - יו”ר התנועה	אביהם של ישראל המאיר לארץ ולדרים מאור ישראל שר התורה וההלכה המנורה הטהורה משיירי הכנסת הגדולה גדול פוסקי ההלכה, סבא דמשפטים, מורנו ורבינו ועטרת ראשנו רבינו הגדול מרן הרב עובדיה יוסף בן גורגיה זצוק”ל

97. מודעה ייחודית בקריאה למקוננות ובציוריות שבה (‘עוקר הרים וטוחנן זה בזה’), וכן גם במדרש שבחר המוען לצרף כאן.

מודעה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
יחיד. 38	כבה נר המערבי	חומות [!] ירושלים הורידו כנחל דמעה, על השבר הגדול שפקד את כל בית ישראל, שבורים ורצוצים מבכים אנו עם כל בית ישראל את השריפה אשר שרף ה', עם הסתלקותו לגנוזי מרומים של רבן של ישראל רב האי גאון צדיק, משיירי כנסת הגדולה, פאר הדור והדרו בהנהגת יחיד בדורו, אשר עמד בראש המערכות מעל יובל שנים, פוסק הדור ומנהיג עולם התורה והיהדות בארץ ישראל בכל עיר ובכל ישוב, אשר האיר את עיני ישראל בפסקי תשובותיו הנהירים והבהירים, רבן של ישראל מרן רבי עובדיה יוסף זכר צדיק וקדוש לברכה. חתימה: אבל יחיד עשי לך כי הורם נזרך והוסרה תפארתך; גדולה האבידה ואין לה תמורה.	רבן של ישראל רב האי גאון צדיק, משיירי כנסת הגדולה, פאר הדור והדרו בהנהגת יחיד בדורו, [...], פוסק הדור ומנהיג עולם התורה והיהדות [...] רבן של ישראל מרן רבי עובדיה יוסף זכר צדיק וקדוש לברכה
יחיד. 39	שבת משוש לבנו	יחד עם כל בית ישראל אנו אבלים על פטירתו של מרן מאור ישראל, רבי עובדיה יוסף זצוק"ל, ומביעים את תנחומינו הכנים לבניו משיכי דרכו שליט"א. חתימה: ניצב (בדימוס) עו"ד יעקב בורוכ- סקי, מועמד לראשות עיריית חיפה	מרן מאור ישראל, רבי עובדיה יוסף זצוק"ל
יחיד. 40		העיר נתיבות משתתפת באבלם הכבד של כל בית ישראל עם פטירתו של מקים עולה של תורה בארץ ישראל, הראשון לציון ומנהיגיה הרוחני של תנועת ש"ס, מרן מלכא רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל שהאיר את העולם בתורתו, מנהיג רוחני שעמד לימין עירנו נתיבות בידידות אמת עם רבני העיר ומוסדות התורה. חתימה: המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים. יחיאל זוהר - ראש העירייה, חבריה, עובדיה ותושבי העיר נתיבות.	מקים עולה של תורה בארץ ישראל, הראשון לציון ומנהיגיה הרוחני של תנועת ש"ס, מרן מלכא רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל

98. מודעה מיוחדת וחריגה זו מופנית לבת הרב, נשיאת המכללה; היא מוזכרת במודעה באופן מיוחד: "ואביהם של ישראל, אביה של הרבנית עדינה בר שלום תחי' ". כמו בכל המודעות יש במודעה רצון לתת תחושה של שותפות: 'המקום ינחם'... 'זאת כולנו'...

מדרשה מס'	פתיח	מלל	כינוי הרב
יחד. 41	פלגי מים תרד עיני, על שבר בת עמי; תורה תורה חגרי שק והתפלשי באפריים; ניצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש	יחד עם כל בני הגולה ממררים אנו בככי ומספד על האבדה הגדולה לעולם התורה ובני התורה עם הסתלקותו של פאר הדור והדרו אשר האיר לנו מאורו, השיב לנו מרוחו והלך לפני המחנה כעמוד אש וכע- מוד ענן רבן של כל בני ישראל בארץ ובגור- לה, רבנו הגדול עובדיה יוסף זצוקללה”ה. ליבנו נותר שבור ורצון על מניח אבן היסוד של ‘קול ברמה’ ועל שזכינו להיות שופר לפה מפיק מרגליות בכל דרכינו. חתימה: המקום ינחם את בניו וחתניו מרנן הרבנים הגאונים שליט”א את המשפחה המפוארה וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה’. מבכים מרה: צבי עמאר, גבי אדרי וכל צוות ההנהלה והעובדים	פאר הדור והדרו [...] והלך לפני המחנה כעמוד אש וכעמוד ענן רבן של כל בני ישראל בארץ ובגולה, רבנו הגדול עובדיה יוסף זצוקללה”ה
יחד. 42		מביעים צער עמוק על פטירתו של הרא- שון לציון, הרב הראשי הספרדי לישראל לשעבר מרן הגאון הרב עובדיה יוסף זצ”ל, דרשן דגול ופוסק הלכתי דגול, ומשתתפים בייגונה הכבוד של המשפחה	הראשון לציון, הרב הראשי הספרדי לישראל לשעבר מרן הגאון הרב עובדיה יוסף זצ”ל

נספח מס' 3

טבלה מס' 3 - התפלגות התואר רב/רבי/רבינו לפי המודעות

מס' המודעה	המנחמים	הרב/רבי/רבנו
1. יום ליום 4	ש"ס - התאחדות הספרדים שומרי תורה	הרב 14%
2. ידיעות 1	קרן היסוד - המגבית המאוחדת לישראל, מנהיגיה ופעיליה ברחבי העולם (חתומים: אליעזר [מודי] זנדברג, יו"ר עולמי; יוהנה ארביב-פרוג'יה, יו"ר מועצת הנגידים העולמית; גרג מיזל, מנכ"ל)	
3. המודיע 6	ש"ס - התאחדות הספרדים שומרי התורה	
4. המודיע 10	עיריית אשדוד	
5. המודיע 17	[קופ"ח] מאוחדת	
6. יתד 3	ש"ס	
7. יתד 8	ראש הממשלה, ממשלת ישראל	
8. מעריב 1	הרב דוד לאו, הרב הראשי לישראל, חברי מועצת הרבנות הראשית לישראל, מנכ"ל הרבנות הראשית לישראל רבניה ועובדיה	הרב הגאון רבי
9. ידיעות 2	הנהלת גידרון תעשיות בע"מ; נתן גוטנברג, מנכ"ל והעובדים	רבי 57%
10. המודיע 1	מועצת גדולי התורה	
11. המודיע 2	אגודת ישראל בארץ ישראל, המרכז הארצי	
12. המודיע 3	הסתדרות אגודת ישראל העולמית, הועד הפועל	
13. המודיע 4	ארגון פעילים יד לאחים	
14. המודיע 5	מרכז החינוך העצמאי בארץ ישראל	
15. המודיע 7	עיריית בני ברק	
16. המודיע 8	עיריית בית שמש, לשכת הדובר	
17. המודיע 9	עיריית ירושלים	
18. המודיע 11	מועצה מקומית קריית יערים טלז סטון	
19. המודיע 13	עיריית ביתר עילית	
20. המודיע 14	מודיעין עילית	
21. המודיע 15	הרבנות הראשית לרוסיה	
22. המודיע 16	איגוד הקהילות היהודיות במדינות חבר העמים	
23. המודיע 19	לאומית	

מס' המודעה	המנחמים	הרב/רבי/רבנו
24. יום ליום 5	מרכז החינוך העצמאי בארץ ישראל	רבי 57%
25. יום ליום 7	אגף הרווחה בהסתדרות, סיעת ש"ס בהסתדרות	
26. יום ליום 9	טמבור	
27. יתד 1	ארגון הפעילים "לב לאחים"	
28. יתד 2	החברה המרכזית למימוש זכויות בע"מ	
29. יתד 4	ארגון טהרת הבית להרחבת גבולות הטהרה בארץ ישראל בנשיאות הרב הגאון הרב בן ציון מוצפי שליט"א	
30. יתד 5	מועמד לראשות עיריית חיפה	
31. המודיע 20	קבוצת אפיקים	רבינו הרב
32. המודיע 12	"טעמן"	רבינו/ רבנו 29%
33. המודיע 18	מכבי שירותי בריאות	
34. יום ליום 1	מוסדות מכון "מאור ישראל" מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה	
35. יום ליום 2	בד"צ בית יוסף	
36. יום ליום 8	תנועת "אל המעיין", התנועה הגדולה להפצת התורה מיסודו של רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה	
37. יום ליום 10	יהודה טריקי - נסיעות, תיירות, טיולים, נופש	
38. יום ליום 11	המכללה החרדית ירושלים	
39. יום ליום 3	מוסדות ישיבת 'כסא רחמים' ספרדית	
40. יום ליום 6	מוסדות "מאיר ישא ברכה" כפר סבא, בראשות הרה"ג מנחם אברהם ביטון שליט"א	
41. יתד 6	העיר נתיבות	
42. יתד 7	קול ברמה (תחנת רדיו)	

נספח מס' 4

טבלה מס' 4 - טבלת התפלגות תיאור זכר הרב - זצ"ל, זצוק"ל ועוד

מודעה מס'	תיאור זכר הרב	סה"כ היקרויות	המנחמים
1. המודיע 8	זי"ע	(1/42) 2.4%	עיריית בית שמש, לשכת הדובר
2. ידיעות 1	זצ"ל	(4/42) 9.5%	קרן היסוד - המגבית המאוחדת לישראל, מנהיגיה ופעיליה ברחבי העולם (חתומים: אליעזר [מודי] זנדברג, יו"ר עולמי; יוהנה ארביב-פרוג'יה, יו"ר מועצת הנגידים העולמית; גרג מייזל, מנכ"ל)
3. ידיעות 2			הנהלת גידרון תעשיות בע"מ; נתן גוטנברג, מנכ"ל והעובדים
4. המודיע 17			[קופ"ח] מאוחדת
5. יתד 8			ראש הממשלה, ממשלת ישראל

מודעה מס'	תיאור זכר הרב	סה"כ היקרויות	המנחמים
6. המודיע 1	זצוק"ל	(15/42) 36%	מועצת גדולי התורה
7. המודיע 3			הסתדרות אגודת ישראל העולמית, הועד הפועל
8. המודיע 6			שס - התאחדות הספרדים שומרי התורה
9. המודיע 7			עיריית בני ברק
10. המודיע 10			עיריית אשדוד
11. המודיע 15			הרבנות הראשית לרוסיה
12. יום ליום 3			מוסדות ישיבת 'כסא רחמים' ספרדית
13. יום ליום 5			מרכז החינוך העצמאי בארץ ישראל
14. יום ליום 6			"מאיר ישא ברכה" כפר סבא, בראשות הרה"ג מנחם אברהם ביטון שליט"א
15. יום ליום 7			אגף הרווחה בהסתדרות, סיעת ש"ס בהסתדרות מוסדות
16. יום ליום 9			טמבור
17. יום ליום 11			המכללה החרדית ירושלים
18. יתד 1			ארגון הפעילים "לב לאחים"
19. יתד 3			ש"ס
20. יתד 5			מועמד לראשות עיריית חיפה
21. יתד 6			העיר נתיבות
22. יתד 4	זכר צדיק וקדוש לברכה	⁹⁹ (1/42) 2.4%	ארגון טהרת הבית להרחבת גבולות הטהרה בארץ ישראל בנשיאות הרב הגאון הרב בן ציון מוצפי שליט"א
23. המודיע 9	זצוקל"ה	¹⁰⁰ (1/42) 2.4%	עיריית ירושלים
24. המודיע 19	זצוקלל"ה	¹⁰¹ (1/42) 2.4%	לאומית

מודעה מס'	תיאור זכר הרב	סה"כ היקרויות	המנחמים
25. המודיע 2	זצוקללה"ה	(15/42) 36%	אגודת ישראל בארץ ישראל, המרכז הארצי
26. המודיע 4			ארגון פעילים יד לאחים
27. המודיע 11			מועצה מקומית קריית יערים טלז סטון
28. המודיע 12			"טעמן"
29. המודיע 16			איגוד הקהילות היהודיות במדינות חבר העמים
30. המודיע 18			מכבי שירותי בריאות
31. המודיע 20			קבוצת אפיקים
32. יום ליום 1			מוסדות מכון "מאור ישראל" מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה
33. יום ליום 2			בד"צ בית יוסף
34. יום ליום 8			תנועת "אל המעיין", התנועה הגדולה להפצת התורה מיסודו של רבינו עובדיה יוסף זצוקללה"ה
35. יתד 2			החברה המרכזית למימוש זכויות בע"מ
36. יתד 7			קול ברמה (תחנת רדיו)
37. מעריב 1			הרב דוד לאו, הרב הראשי לישראל, חברי מועצת הרבנות הראשית לישראל, מנכ"ל הרבנות הראשית לישראל רבניה ועובדיה
38. המודיע 14			מודיעין עילית
39. המודיע 13			עיריית ביתר עילית
40. יום ליום 10			יהודה טריקי - נסיעות, תיירות, טיולים, גופש
41. המודיע 5	זצללה"ה	(2/42) 4.8%	מרכז החינוך העצמאי בארץ ישראל
42. יום ליום 4	זצללה"ה	(1/42) 2.4%	ש"ס - התאחדות הספרדים שומרי תורה

99. צירוף זה אינו מופיע בראשי תבות, אך הוא למעשה מצטרף ל-15 ההיקרויות של זצוק"ל.

100. כך כתוב במודעה. נראה כי ראשי התבות נכתבו כך מחוסר הכרת הצורה המקובלת; ייתכן כמובן כי נפלה כאן טעות דפוס.

101. כך כתוב במודעה; כנ"ל.